

ZIVLJENJE IN SVET

ŠT. 11. V LUBLJANI, 11. SEPTEMBRA 1937 K. N. J. IGA 22

OB JUBILEJU
SLOVENSKEGA
NOVINSTVA IN NOVINARSTVA

Egiptovski ali s bojišča, in feničanski klicarji

O SLOVENSKEM NOVINSKEM JEZIKU

PROF. STANKO BUNC

Nagli razvoj slovenskega literarnega preporoda v drugi polovici 18. stol. je s prirodno nujnostjo vodil k ustvaritvi knjižnega organa, ki bi v domači besedi oblikoval brezlično ljudsko množico v zavedno narodno individualnost. V istem času so tudi prosvetljenske tendence zahtevale glasilo, ki naj bi v ljudstvu razumljivem jeziku širilo med narod kulturne in civilizacijske dobrine, seznanjalo Slovence s tujimi pridobitvami in jih dvignilo na čim višjo stopnjo prosvete. Obe zahtevi sta se znašli na isti poti in Čojzov krog je uresničil idejo. Leta 1797. je začel izhajati prvi slovenski časnik. V tem trenutku se je rodil slovenski časniški jezik, katerega 140 letni razvoj si hočemo v naslednjem na kratko očitati.

Težave ob ustanovitvi (Vodnik, 1797—1800.)

V dobi, ko se je slovenščini godilo najhujše, ko je bila od vseh strani zatirana in prezirana, socialno na najnižje sloje degradirana, oblikovno po tujih primeseh izmaličena ter po samovoljnosti nekaterih rojakov iznakažena, ko niso pisali v njej skoraj nič drugega kot samo nabožne knjige, v onem času je moral pač biti močan človek, ki se je lotil pisanja in izdajanja slovenskega časnika, v katerem je bilo treba govoriti o zelo različnih rečeh in imeti za vsako stvar domačo besedo. Tega se je upal V. Vodnik, ki je tako postal tvorec slovenskega novinskega jezika (SNJ) in sloga ter ustvaritelj novinske ideje in tradicije pri Slovencih.

Za osnovo noviškega jezika je sprejel po Japlju preurejen Dalmatinov jezik, samo da je v njem dosledneje kot Japelj nadomeščal dolenske posebnosti z gorenjskimi. Nekateri stvari so se kot obče slovenske sprejele (za dol. u je pisal povsod gor. o: gospod, Bog, bilo,

STANKO BUNC

vino, šola, okoli; dalje e za dol. ej: leto, sneg, les itd.), druge pa so bile kasneje izločene kot gorenjski lokalizmi (narbol, vošiti, dnar, iz cerkle, soncov, Slovincam, z ludstvam, na starem tergo itd.).

Posebno si je prizadeval, kako »kranjski jezik čeden narediti«, in se trudil dokazati nepravilnost mnenja črnogledcev, češ da slovenskemu jeziku manjka besed. Potegoval se je za vsem Slovincem znane besede in jih zato po vseh kotih iskal in zbiral. Če izraza ni mogel najti, je šel na posodo k slovenskim jezikom, v sili pa je tudi sam stvaril nekaj izrazov. Tako je lepo povedal: Zeitung — novice, Schießpulver — smodnik, division — razdel vojske. Vselej in vedno je skrbel za čistost besedišča, zato je zavrgel izraze: fajn, falar, faler, fant, favd, flaša, filka, furman, štrik, almožna, vohernik... ter rabil zanje: lep, steber, pregrešenje, mladenec, guba, steklenica, zaplata, vozniak

itd. Izmed germanizmov je pisal samo nekaj tistih, ki so se tedaj splošno rabili v govoru in knjigah. Sklanjo je manj likal, a vedno stremel po poljudni nazornosti svoje besede.

Vodnik je bil pri polaganju osnov optimist in ni se bal ne začetnih težav ne malodušnih godrnanj. Vse izraze samopodcenjevanja je sproti in odločno pobijal ter uspešno zavrnil vse nergače.

Dasi ima noviški jezik nekaj germanizmov in nekaj samovoljnih tvorb, dasi je beseda pogostoma okorna in slog neuglajen, vendarle je Vodnik v bogatenju jezika in ustvarjanju temeljev novinarskemu izrazoslovju za raznovrstna področja človeške tvornosti tako pomemben, da more nositi naslov »očeslovenskega novinarstva«.

2. Napori bleiweisovcev (1843—1858).

Nove poti in nove cilje v razvoju SNJ so nastopile po presledku štirih desetletij Kmetijske in rokodelske novice (1843—1902). Novicam je določeval obliko jezika urednik Bleiweis, ki je bil ob prevzemu uredništva 1843 še zelo slab poznavalec slovenščine. Tedaj tudi še ni bilo splošno veljavne slovenske slovnice in seveda tudi ne enotnega pismenega jezika. Vsak pisatelj je pisal bolj ali manj v svojem narečju. V takih razmerah je imel Bleiweis jako težko nalogo pri urejanju časnika, ki je bil namenjen vsem Slovencem, sodelavci pa so ljubili malenkosti in niso poznali višjega stališča. V malih stvarih so bili trmasti in domišljivi, v velikih pa plahi in neodločni. Ker so torej Novice potrebovale jezikovno dobro podkovanega urednika, ki bi se upal uspešno vzeti v roko rdeč svinčni kin mogel jezikovno vzgajati sodelavce, a Bleiweis ni bil zmožen ne enega ne drugega, zato so se Novice dolgo lovile v oblikah in čestokrat menjavale nazore o jeziku. Enotnosti sprva ni bilo, jezikovnih razpravljanj in preprirov pa se je uredništvo v začetku balo in ni jim dajalo priti na svetlo. Urednik si je namreč hotel na vsak način ohraniti dobro ime tudi v stroki, ki jo je tedaj še jako malo razumel.

Svoje čitatelje pa je kljub temu lepo vzgajal. Razlagal jim je pod črto ali v oklepajih na novo uvajane besede (n. pr. red — medalja, svetinja; jek — odglas, Echo; biser — Perle, ogledalo — Spiegel, preproga — Teppich, obred — ritus, poljubiti — kušniti). To prizade-

vanje jasno kaže, kako malo jezikovne izobrazbe je imelo tedanje čitajoče slovensko ljudstvo in kakšne težave je imel ondašnji slovenski urednik, in to še prav posebej radi tega, ker se pisatelji niso bog ve kaj ozirali na bralce.

V prvih letih so za noviško gojenje jezika značilni napori za obogatitev besednega zaklada. Za nove pojme so iskali novih izrazov bodisi doma ali pa pri drugih Slovanih, se borili zoper vulgarne tujke (frišna voda, pučati, rinka) ter dajali prvenstvo resničnim in čisto slovenskim četudi bolj lokalnim besedam.

Tedaj je prišlo v modo napačno etimologiziranje, ki je s praznim duhom in v pusti besedi pleteničilo o pomenu in izvoru besed. Te etimološke akrobacije so uganjali vsi tisti, ki niso znali uporabiti svoj čas za kaj koristnejšega. S prevračanjem etimoloških kozolcev se je zlasti postavil D. Trstenjak. Pri vsem tem, četudi še tako izgubljenem jezikoslovnem uganjanju, je priznava vredno njihovo veliko veselje do dela in goreča ljubezen do materinega jezika. Ti številni spisi so prinesli mnogo gradiva za slovenski slovar, kar je izrabil Pleteršnik. Obenem so odkrili bogastvo slovenskega jezika.

Boj za nove in umetne besede je stopil v novo fazo, ko je nastopil Majar z zahtevo, naj bi se v knjižnem jeziku ne pisale samo kranjske besede, ampak take, ki so znane vsem Slovencem ali pa vsaj njih veliki večini ter so najbližje drugim Slovanom. Odklonil je tudi kovanje novih izrazov, češ da so vsemu narodu neznani, a mnogo neznanih besed dela vse govor nerazumljiv. Rajši preiščimo vso slovenščino in prebrskajmo vse slovarje, kot pa kujmo. Po potrebne izraze v znanstvenih panogah pojdemo k Slovanom, Srbohrvatom, Čehom in Rusom. Pišimo slovenski slog in izražajmo se v slovanskem duhu.

Ta načela so obrodila sad po 1848, ko je nova doba prinesla množico novih pojmov in z njimi nove besede: konstitucija — ustava, koncert — beseda, živio, svoboda, narodnost, župan, župnik, vlak, hlapec, premog itd. Radikalnejša od Novic je bila Slovenija, ki je kar čez noč vpeljala kopico novink: čitavnica, uradnik, državljan, poslanik, avdiencia, deputacija, manifest, diplom, barikača, kandidat, katastrofa, republika, uniforma... Tako so Novice in ostali časniki iz spomladi avstrijskih narodov močno

obogatili slovenski besedni zaklad z uvajanjem domačih besed, novokovank, slovanskih izposojenk in mednarodnih tujk ter s tem dosegli, da je mogel jezik ustrezati tedanjim zahtevam.

Vzporedno z naporu za obogatitev besedišča so se vršili boji za osnovna slovenska vprašanja, za pravopisno-morfološko obliko jezika. Poklukar je bil za fonetičen gorenjski pravopis. Muršec je predlagal štajersčino, Majar propagiral

loga in predpone u/v. Ilirci so bili za posplošenje u, Štajerci za f, Kranjci pa za etimološko pisavo u/v (ulomiti = abbrechen, vlomiti = einbrechen). Za slednje se je po Metelku, ki je bil Bleiweisu vrhovni jezikovni svetovalec, odločil tudi noviški voditelj.

Iz trenja med samokranjsko nadvlado in severno obrobno opozicijo, ki je stala pod vplivom Miklošičevih starocerkvonoslovanskih študij in Majarjevega

M. STERNIN: Ljubljanski tiskar Mandeljc izroča mecenu Kieslu prvi odtis prave slovenske knjige

(Foto Fr. Škodlar)

svojo ilirščino, vsak pisatelj se je potegoval za besede in oblike svojega kraja in zametaval druge, Kranjec in Stajerec sta si očitala drug drugemu separatizem in provincializem. Novice pa so se postavile na najširše stališče: hotele so biti list, ki naj bi pisal za vse Slovence in zato v vsem Slovencem razumljivem jeziku. Začele so igrati glavno ustvarjalno vlogo pri izoblikovanju vse-slovenskega knjižnega jezika. Ker je imel urednik vedno skrb za čitatelje, je hrepenel po navadnem, čisto slovenskem in lahko umljivem jeziku. Zato je odklonil umetno, nenaravno mešanico in narodu nerazumljivo Majarjevo ilirščino. Vsa ta različna mnenja so se pokazala n. pr. pri vprašanju pisave pred-

ilirizma, se je rodil 1850 važen novoblikarski boj med Novicami in Slovenijo, oz. med bleiweisovci in metelkovci ter med miklošičevci (Cigale, Svetec). Boj se je bil zlasti za te-le oblike, ki so celoma štajersko-koroške deloma starocerkvenoslovanske: dobriga — dobrega, lovic — lovec, mestam — mestom, junaške dela — junaška dela, lepši žena — lepša žena, ognjiše — ognjišče, de — da, narveči — največji itd. Borbo med igavci in egavci je zaključilo naučno ministrstvo, ki je 1851 zaukazalo, da se morajo ravnati vse šolske knjige po slovensčini v Državnem zakoniku. Bleiweis je sicer zaenkrat ostal pri Metelku, a nove oblike so se hitro uvedle, nakar jih je sprejel še Bleiweis. Tako se je

med 1851 in 1853 zmoderniziral jezik po načelih Miklošiča in dobil svojo normo v slovenskem prevodu državnega zakonika. Razvoj v smer ustvaritve vseslovenskega knjižnega jezika se je nadaljeval v pospešenem tempu še naslednja leta. Miklošičeva Berila so zanesla zmodernizirani jezik v šolo, iz šole pa je prešel v življenje in v časnike. Prejšnjim oblikam je dodal Miklošič še tele: sem za sim, Marija za

3. Uveljavljenje nove pisave (Levstik, Janežič, 1858—1863).

Novice so do sredine šestdesetih let pripravile ugodna tla za sodnike slovenskega pisanja, saj so govorile že o vseh vprašanih slovenske slovnice. Leta 1858, pa se je oglasil v njih nov sodnik, širšega obzorja in odločnejšega nastopa od vseh dotedanjih. Bil je to Fran Levstik, ki je v Napakah slovenskega pisanja nastopil zoper najbolj vsak-

M. STERNEN: Tiskar Egger prinaša baronu Zoisu in njegovemu krogu krtačni odtis Vodnikovih »Lublanskih Novic«

(Foto Fr. Škodlac)

Maria (toda v sredini besede piše Diogen in ne Dijogen), Kranjec za Kranjc, dosledno razlikuje etimološki u od v idr.

Razen iz pravopisa in oblikoslovja se sedaj rešujejo še vprašanja o besednem redu (Cigale), o rabi dovršnih in nedovršnih glagolov (Navratil), in že se 1855 dvigne zahteva po slovniški akademiji, ki bi urejala in negovala slovenski pismeni jezik slično, kot opravljajo to delo akademije pri Francozih in Italijanih. Toda zaradi znane slovenske nesloge do takega dela niso prišli in tudi vsi kasnejši napori, celo najnovejši, se niso obnesli. Obveljalo je samo to, kar je minister zaukazal!

danje pogrške, kakor so n. pr. postavljanje povedka na konec stavka, začenjanje stavkov z naslonicami, nedomača raba pasiva, preziranje svojilnih zaimekov, napačne sestave ter posamezne besede in zveze.

Levstikov boj gre predvsem zoper germanizme in za slovenski slog v duhu živega ljudskega govora. Napake je podal občinstvu v pregledni in deloma zasoljeni obliki. V tem teoretičnem nauku je pokazal veličino svojega kritičnega duha in raznim prozaiptom in poetom ter tudi slovničarjem postal pravi strah. Uspeh njegove razprave je bil ta, da so se začeli premnogi suženjsko ravnati po njegovih načelih. Tedaj se je zrodil pri nas oni pretirani purizem,

ki v jeziku obilno trebi, a malo goji in bogati. Slovensko pišoče občinstvo je padlo iz ene skrajnosti v drugo: jezik so iz svobode vklenili v okove.

V času svoje vodilne dobe so Novice reševale še en problem. Z ustavo iz 1861, ki je jamčila našemu jeziku ravnopravnost z nemščino in dopuščala, da v njem branijo naši dedje svoje narodne pravice, se je vnelo razpravljanje, kakšen naj bo govorni ali parlamentarni slovenski jezik. Postavili so načelo, da se parlamentarni jezik ne more razlikovati od knjižnega; govori naj se tako, kot se piše, torej tudi l, le glede naglasa se še niso mogli zediniti.

Tako so Novice po dvajsetletnem delu pripravile pot za končno inventarizacijo slovenskega knjižnega jezika. Leta 1863. je izšla Janežičeva Slovenska slovnica, ki je postala glavni regulator jezika za pol stoletja. To je mogla doseči samo radi tega, ker jo je avtor izdelal po Miklošičevih načelih in na osnovi tedaj uveljavljajoče se časniške prakse. Novice so z radostjo pozdravile slovnico, ki je šla v šolo in od tam v življenje.

S tem so se valovi polegli, a kipenje in vrenje še nadalje ni ponehalo. Mlada generacija se je postavila na svoje noge. Leta 1868. začne izhajati »Slovenski Narod«, kmalu na to pa še »Slovenec«. Tomšič, Jurčič, Tavčar, Kersnik, Železnikar, Cegnar, Einspieler, Lampe in drugi so z uspehom nadalje gradili naš časniški jezik, ki se je po obravnavanih načelih čistil in bogatil. Ko so se med 1863 in 1868 sprejele še druge nove oblike (smrt, videti, varuh, mesec, prijatelj, vseh, z licem, pričevati, dejati, bralec... za prejšnje: smer, viditi, varh, mesec, perjatu, vsih, z licom, pričovati, djati, bravic), je bil razvoj v glavnem sveršen.

4. Nadaljnje čiščenje (Levstik, Škrabec, 1863—1895).

Naravni razvoj je nekoliko motil in ga za nekaj desetletij zavrnil Fran Levstik, ki je bil sprva glavna opora te nove pisave. Po letu 1863. se je z ustanovitvijo Napreja začel vedno bolj in bolj odmikati živemu jeziku in hotel pisмено slovenščino popolnoma preustrojiti po stari cerkveni slovanščini in etimologiji. Mlajše jezikovne tvorbe naj bi se umaknile starim. Ker je imel Levstik ogromen vpliv na pisatelje svoje dobe, so med 1863 in 1895 pisali mnogo takih oblik: ležniv, depašnji, mašče-

vati se; ljudij, očij, živalij; skrjanec, skorenj, zvižgati; strijc, možjani, živene, trpenje, netjak, ščedilnik; ozel, ohati; pri kovači, na lici, na polji; polunoč, polubrat; nijsem, nijmam; kmetije, ciganije itd.

Te oblike je začel uvajati v Napreju in jih vedno več pisal po Vrtcu, Zvonu in Slovenskem Narodu ter zahteval isto od Jurčiča in Stritarja. Toda prevelika je bila njegova samoplačnost in preveč potrpežljivosti je zahteval »despot slovenskega jezika« od rojakov. Dan za dnem je uvajal nove oblike in danes pobijal besedo ali obliko z isto vehemenco, s kakršno jo je včeraj zahteval. Tih odpor je začel že Stritar, a da te samovoljne Levstikove novotarije niso za stalno zmagale, je zasluga našega prvega jezikoslovca realista patra Stanislava Škrabca, ki mu je uspelo, da je ob koncu stoletja po dolgotrajnih bojih osvobodil književni jezik nenaravnih spon. Postavil je načelo: etimologija in stara cerkvena slovanščina ne moreta biti vodilo slovenskemu pravopisu, ker bi s tem spodmahnili tla slovenskemu jeziku, kakršen se je do danes izoblikoval. Pravopis mora kazati resnično izreko določenega kraja in časa. Kar je od začetka slovenskega slovstva v 16. stol. pa do danes v vseh glavnih narečjih v navadi, se ne sme spreminjati. Nasproti Levstikovemu načelu je postavil Škrabec za vodilo tradicijo in realnost. Njegove reforme so iz »Cvetja z vrtov sv. Franciška« kmalu prodrle v Slovenec, Dom in svet in druge liste. Od tedaj pišemo: rdeč, rjav, kakršen i dr.

5. Ustaliitev (1895—1915).

Škrabčevo delo sta uzakonila Pleteršnik v Slovarju 1895 in Levec v Slovenskem pravopisu 1899, pisatelj pa ustanovili jezikovni uzus. Tako se je SNJ ob koncu minulega veka ustalil v osnovah in dogradil v gravnih črtah. V tej dobi se je le malo spreminjal v pravopisu in oblikah, nekoliko več v skladnji in slovarju. Besedni zaklad je dobil nov dotok iz ruščine v času rusofilske manije (Aškerc) in iz srbohrvaščine v dobi jugoslovanskega gibanja, ki so ga sprožili srbski osvobodilni boji za Bosno. Poskusi novoirca Ilišća pa so ostali brez slehernega učinka prav tako kot slične namere iz prejšnjih časov (Vraz, Majar, okoli l. 1878.).

6. Nova pota (od 1915 dalje).

Današnji SNJ je plod 140 letnega razvoja. Otresel se je spon narečij in dobil vseslovenski značaj. Izbojeval je svojo individualnost sredi ostalih južnoslovenskih pismenih jezikov, se v izrazoslovju tako obogatil, da moremo v njem izražati vse panoge človeškega umejstvanja, od preproste dnevne novice pa do filozofskega traktata in tehničnega članka. Danes se razvija po svojih zakonih in lastnih potrebah ter tvori hrbtnico slovenskemu knjižnemu jeziku. Loči pa se od pesniškega, govorniškega, pravnega, uradnega, trgovskega in drugih jezikov po svojem namenu in jezikovnih sredstvih. SNJ potrebuje bogat zaklad raznih strokovno konvencionalnih terminov, gotovih sintaktičnih shem, raznih besednih zvez, stalnih fraz in formul. Vse to daje jeziku značaj neke vrste mehanizacije ali avtomatizacije.

Glede jezikovne kritike pa je treba imeti na umu:

1. da novinar opravlja vse svoje delo v največji naglici, ki ne dopušča, da bi besedo preudarjal in pilil, pisanje mirno popravljal in gladil in šele nonnum prematur in anum spravljal na dan;

2. da moderna novinarska stroka zahteva obvladovanje izredno obsežnega izrazoslovja in hitro prevajanje iz številnih tujih jezikov;

3. da ima novinarski jezik svoje potrebe in za dosegajo cilja svoja izrazna sredstva, ki niso enaka drugim funkcijskim jezikom (trgovskemu, pravnemu itd.).

Kritikovanje časniškega jezika in napak z merilom pesniškega jezika ali šolske gramatike je v osnovi zgrešeno in deloma krivično. Zgodovina slovenskega knjižnega jezika nam jasno dokazuje, da so vprav časniki in časopisi ti isti organi, ki so ustvarjali in stvorili uzus našega današnjega pismenega jezika, medtem ko vse lepe knjige nimajo toliko življenjske sile, da bi mogle uspešno konkurirati s časnikom, ki govori dan za dnem vsemu narodu. Zato tudi najnovejša obtožba g. Nestrokovnjaka (Janeza Kalana) v članku »Ne spakujte se!« (Slovenec z dne 20. julija 1937) ni na mestu, ko pravi, da nam žurnalisti neusmiljeno kvarijo slovenščino in da jezika ne znajo. Treba je zamreč vedeti, da to, kar danes sma-

tramo za »napako«, bo morda jutri »pravilno«.

Naši brusači in rešetarji imajo premalo razumevanja za posebne funkcije in zahteve, ki jih ima časniški jezik. Njihov purizem je prevelik, preveč samo trebijo germanizme, preveč gledajo v preteklost in s tem zavirajo razvoj, premalo pa upoštevajo sodobnost in premalo negujejo jezik. Napake ne izvirajo samo iz zanikrnosti in nesposobnosti, ampak so često začetki novega razvoja, ki ga ni mogoče zadržati. Slovničar mora s svojo jezikovno teorijo podpirati ustaljenost SNJ, ne pa jo rušiti, saj si jo je jezik sam ustvaril iz življenjskih potreb. Dalje mora pomagati pri iskanju funkcijskega izkoriščanja jezikovnih sredstev, odkrivati stilistično bogastvo jezika in sodelovati pri tvorjenju strokovnega izrazoslovja. Posebno je paziti na stilno barvitost posameznih besed, da ne zaidemo v mrtvo nivelizacijo jezika: cilj, namen, namemba, namera, smoter in svrha, vsi ti sinonimi nimajo mesta v poljubni stavčni zvezi, temveč ima vsak svoj funkcijski odtенок. Le po tej poti bomo mogli uspešno negovati naš jezik in mu pravično odkazati mesto, ki mu gre v naši kulturi.

Slovstvo.

Monografije o SNJ še nimamo, a interesent more najti marsikaj v tehle spisih:

1. Strekelj, O Levčevem Slovenskem pravopisu in njega kritikah, 1911.

2. Lokar, Bleiweis in Novičarji v borbi za slovenski jezik in domače slovstvo, Bleiweisov zbornik, 1909.

3. Breznik, Jezik naših pripovednikov, DS 1934—936.

4. Breznik, Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis, DS 1913—1915.

5. Prijatelj, Borba za individualnost slovenskega knjižnega jezika, ČJKZ V—VI.

6. Grafenauer, Vodnikovo Zbrano delo, Cvetje 5, 1935 (z navedbo ostale literature na str. 27—28).

7. Vatovec, 140 let slovenske žurnalistike, 1937.

8. Razven drobiž po revljah in slovstvenih monografijah.

9. Havránek - Weingart, Spisovná čeština a jazyková kultura, Praha 1932. Tu največje poglobljeno, kako pojmuje moderna strukturalna lingvistika časniški jezik.

Srbski sel s Kosovega polja na poti v Pariz, poročevalska služba z gorečimi grmadami in oddajanje poročil z golobi pismočoi

RADIKALNO NOVINSTVO PRED VOJNO

DR. IVAN LAH

V začetku l. 1910. je začel izhajati v Ljubljani dnevnik »Jutro«. Kakor vsem novim listom so tudi njemu napovedovali zgodnjo smrt. Posebno, ker je bil njegov začetek sumljivega izvora. Ustanovil ga je Milan Plut, ki je prišel iz Beograda. Tam je bil pred tem dopisnik »Slov. Naroda« in sodelavec raznih srbskih listov. Doma je bil iz Bele Krajine.

Ta naša obmejna deželica ob Kolpi nam je dala v zadnjem času nekaj široko razgledanih ljudi: iz nje je izšel pesnik Oton Župančič, ki je s svojim delom segel v evropska obzorja, dr. Niko Zupanič, ki je že l. 1901. začel na Dunaju izdajati list »Jug« z revolucionarnim jugoslovanskim programom in se pozneje posvetil proučevanju Balkana, dr. J. Derganeč, ki se je posvetil svetovnim filozofskim problemom, prof. Janko Lavrin, eden prvih poznavalcev svetovnih literatur, esejist in predavatelj ruskega slovstva v angleškem svetu, E. Gangl, marljiv delavec na polju mladinskega slovstva, ljudske prosvete in sokolstva ter še mnogi drugi.

Tako je izšel iz Bele Krajine tudi Milan Plut, novinar, ki ima zaslugo, da je odpiral obzorje našega političnega sveta na vzhod. Morda ni imel talentov svojih sovrstnikov-rojakov, a bil je dober časninar. In biti dober novinar se pravi imeti talent. Nasprotniki so mu rekli Roženčavkin Miha. Ne vem, kako je začel svojo novinarsko kariero, tudi mi je neznano, kako je prišlo do ustanovitve »Jutra«, ker Plut menda ni napisal svojih spominov. Na kronanju kralja Petra 1904 v Beogradu sem se seznanil s Šijačkim, urednikom »Štampe«, ki je bil dopisnik »Slovenca«. Jaz sam sem takrat napisal nekaj dopisov. V teh letih je prišel tudi Milan

DR. IVAN LAH
(V času »DNEVA«)

Plut v Beograd in postal dopisnik »Slov. Naroda«.

Naša javnost je bila takrat politično tako dunajsko-avstrijsko orientirana, da so jo dogodki na Balkanu le malo zanimali. Toda prišlo je leto 1908., septembrski dogodki in aneksijska kriza... Vsaj del naše javnosti je takrat začutil, da poka stara monarhija v svojem sestavu, da se na Balkanu odloča tudi avstrijsko vprašanje. Pozornost za dogodke na Balkanu se je povečala, čeprav smo že z omalovaževanjem gledali odpor Srbije proti aneksiji. Tudi Srbija je dvigala oči in iskala nas; Narodna odbrana je potrebovala zaveznikov-zarotnikov.

Iz teh vrst je dobil oporo Milan Plut, da se je l. 1910 vrnil v Ljubljano in ustanovil »Jutro«. Svojega političnega načrta ni razodel nikomur, saj je bilo treba prikrivati skrivne namene pod

krinko neodvisnega političnega dnevnika. Posebnost novega lista je bila, da je izhajal zjutraj, kar je bilo za Ljubljano nekaj novega. To je bilo tudi listu v korist, kajti zjutraj si ljudje žele novic. Obema ljubljanskima dnevnikoma se je zdel novi dnevnik nepotrebna konkurenca, zato sta gledala nanj s primernim preziranjem. Posebno ker list res ni bil prvovrstno urejevan in se je lovil za senzacijami. Nasprotno pa si je novi dnevnik precej domišljjal. »Jutrovci« so posedali zvečer po kavarnah in se baško ponašali. Zdelo se je, da imajo denarja dovolj in to je dalo povod za sumničenje, ki ga tudi policija ni prikrivala.

V marcu istega leta smo v Pragi praznovali Masarykovo 60 letnico. Masaryk je bil takrat na višku svojih zmag. Saj je pravkar v Friedjungovem procesu razkrinkal spletko avstro-ogrške diplomacije. S tem se je še bolj približal jugoslovanskemu svetu. Mladina ga je oboževala. Napisal sem za novi ljubljanski dnevnik »Jutro« uvodnik Masaryk. Imam še shranjen ta list. Morda sem mislil, da bo v novem listu članek vzbudil večjo pozornost. Pa tudi v tem smo hoteli posnemati svojega učitelja, da smo hoteli postati dobri novinarji. S svojim dnevnikom »Čas« je dal Masaryk zgled, kako naj bi bil urejevan političen list. Sam je šel med novinarje in je visoko cenil novinarsko delo. Eno svojih najlepših del je posvetil češkemu žurnalistu in politiku Havličku, ki ga je postavil drugim za vzor in njegov program kot pravi narodni program.

Tako smo tudi mi začeli drugače gledati na politiko in novinarstvo. V naših ozkih razmerah se nam je seveda zdelo, da je vse to nemogoče. Takrat še nismo vedeli, kako zvestega učenca je imel Havliček v našem Mateju Cigaletu. Le odprite »Slovenijo« iz leta 1848—49 in boste videli, kako se drži Cigale Havličkovih »Nar. Novin«. Ta naš novinar ob času, ko je napočila doba politične svobode, še ni našel svojega življenjepisa. Prav tako ne njegova glavna sodelavca Korošca Matija Majar in Andrej Einspieler, ki sta polnila s svojimi sijajnimi članki stolpce »Slovenije.« Še danes strmimo nad njuno široko razgledanostjo in narodno odločnostjo. Zanimivo: svet ilirizma je vrgel svoj žarek v naš koroški kot in iz njega oznanjata dva probujena blagovestnika slovenski evangelijski, ko so dru-

gi deli naše domovine še v polspanju. M. Majar se je pozneje predal vseslovenski ideji in jezikovni propagandi, Einspieler pa je kot novinar do smrti krepko stal na braniku slovenskih pravic.

To je bila naša prva novinarska trojica, ki je izpolnila dobo marčne revolucije l. 1848.

Nato sledi epizoda z Vilharjevim naprejem (1862) po oktobrski diplomii. V njem nastopi Fran Levstik s svojo bojevitostjo. Nič čudnega, da se konča ta epizoda pred sodiščem in na Zabjaku. (L. 1861. so začeli v Pragi izhajati »Nar. Listy« in po prevratu so na starem praškem sodišču novinarji odkrili spominsko ploščo svojim tovarišem-predhodnikom, ki so vsi več ali manj uživali gostoljubje teh negostoljubnih prostorov.)

Šele l. 1868 prinese novo življenje v naše novinarstvo in politično življenje. Andr. Einspieler je bil prisiljen v Celovcu ustaviti svojega »Slovenca«, v katerem je dve leti (1856—67) zagovarjal slovenske narodne pravice, zato je v Mariboru začel izhajati »Slovenski Narod« kot glasilo mladih, ki niso bili zadovoljni z neodločno politiko starih, zbranih okoli Bleiweisovih »Novic«.

Pod trdo Levstikovo pestjo nam rasteta dva mlada nadarjena novinarja Anton Tomšič in J. Jurčič. Naša druga žurnalistična trojica. A. Tomšič je l. 1872. omagal strt od bolesti življenja in ljubezni. Dr. Turner mi je večkrat pravil o tej tragediji, ko sva se l. 1919. sprehajala po mariborskem parku, obujajoča spomine na čase, ko je bil Maribor naše politično središče. Dr. Dominkuš je baje rekel, da bi zaradi »tega« Tomšiču ne bilo treba segati po revolverju. Tomšič je bil namreč pri dr. Dominkušu uslužben in razvila se je ljubezen med njim in gospo Dominkušovo. Gospa je umrla pred nekaj leti v Mariboru. A kdo ve, kaj je vse takrat doživljal slovenski novinar v Mariboru. Anton Tomšič je bil talent. Mož, vreden peresa, ki bi ga prikazalo v svitu dobe in idej!

In Jurčič? Do smrti je opravljal svojo dolžnost, služeč dvema boginjama, ki sta pogosto druga na drugo tako ljubosumni, poeziji in žurnaliji.

Za njim sta nastala v osemdesetih letih dva tabora: radikalov in elastikov, ki so polnili strani slovenskih časnikov z duhovitimi polemikami in ostrimi sa-

tirami: na eni strani sta stala v ospredju Ivan Hribar in Ivan Tavčar, na drugi Fran Šuklje in Janko Kersnik.

Tako smo privozili svoj politični voz do devetdesetih let, ko je prvi katoliški shod položil nove temelje politične organizacije in sta se utrdila na Slovenskem dva tabora, že dolgo pripravljena, a šele zdaj v dva svetova razdeljena. Tu so nastopili svoje mesto poklicni novinarji in vsa naša borba ljudi in idej se razvija med »Slovencom« onstran Ljubljane in »Slov. Narodom« tostran Ljubljane. Pokrajinski in krajevni listi po Koroškem, Štajerskem, Goriškem so le predstraže osrednjih trdnjav. 'Edino »Edinost« v Trstu skuša ostati edina in složna. Vsak drug poskus propada v neizprosni in vse uničujočem boju obeh glavnih taborov.

Imeli smo torej tudi mi vse od l. 1848. mojstre peresa in borce svobode, ki so v čast našemu imenu. Zakaj bi ne stopili v njih vrste? Tako smo gledali takrat l. 1910. mladi praški študentje na uspehe svojega učitelja in ga občudovali v njegovih bojih in zmagah. Videli smo: ta mož, ki ga zaradi njegove borbivosti pozna vsa Evropa, si ni pridobil svojega evropskega slovesa s svojimi učenjaškimi deli — saj so imela njegova dela na sebi tako malo učenjaštva — ampak s svojim javnim bojem za resnico in pravico in pri tem se je posluževal dnevnega tiska kakor vsak drug navaden smrtnik. Svoje ideje je širil v množico s predavanji in brošurami. Kaj čuda, da je toliko njegovih učencev stopilo za njim in se posvetilo — publicistiki! Zakaj bi tudi mi ne posnemali njegovega zgleda?

Spomladi sem odpotoval preko Poljske v Rusijo, da si ogledam ta skrivnostno zagonetni svet, ki me je mikal že izza mladih let. Pot me je vodila iz Prage v Krakov in Varšavo, od tod v Petrograd, Moskvo, Kijev, Odeso in preko Črnega morja v Sofijo, kjer se je pripravljala slovanski kongres. Svoje potovanje sem sproti popisoval v »Slov. Narodu« pod naslovom »V Sofijo«.

Tako sem se preko Balkana vrnil v svojo domovino. Vložil sem prošnjo za službo in čakal. A prišla je jesen in nekoga dne sem stal opoldne na ljubljanskih ulicah, ko je pozvanjalo od vseh strani, in sem začutil, da nimam kosila. Ni bilo pravič: na poti za cilji in ideali se večkrat zgodi, da začuti človek trda

tla pod nogami. Toda to je takrat na poti. Zdaj pa si prav za prav že na cilju. Nisi več študent. Doktor filozofije! In ko bi to bilo enkrat! A to se bo ponovilo tudi jutri, pojutrišnjem. Doktor filozofije, ki se je vrnil s študijskega potovanja po Rusiji, je lahko brez kruha na cesti. Koliko jih je! Vsak naj gleda, kako se bo rešil! Tako me je nekoč srečal Milan Plut.

MILAN PLUT

»Če nimate nič dela, ali bi ne hoteli stopiti k 'Jutru' v redakcijo?«

Hm, zakaj pa ne, če ni drugače! ...

Tam na Miklošičevi cesti kjer stoji zdaj palača »Zadružne banke«, je bil takrat še prazen prostor. Tam zadaj je stala polzidana baraka. Menda je služila za kako tehniško pisarno. Tam je bila redakcija »Jutra«. Ko sem vstopil, je sedel pri prvi mizi mali Fr. Brozovič, pri drugi mizi F. V. Jelenec. V novinarski družbi se človek hitro vdomači. Redakcija je bila vzor bohejskega in revolucionarnega nereda, ki se je kazal tudi v listu. Pa kaj red! Glavno vprašanje je bilo izven teh prostorov. Glavni urednik mi je dodelil rubriko o vnanji politiki, češ da je to najprimernejše za začetnike. Tovariš Brozovič me je potolažil, da je gradiva dovolj in da se nič ne mudi. Sploh da vnanja politika ni važna, ker je vse itak že v brzojavkah. Res me je čez nekaj dni vprašal gospod šef:

»Ali vi ne čitate lastnega lista?«

»Zakaj?« ...

»Ker je v političnem pregledu to, kar smo imeli par dni prej že med najnovejšimi vestmi.«

Nato sva se dogovorila, da se bom posvetil feljtonu. Da, feljton, to je druga zadeva. Tam se da napisati marsikaj lepega in pametnega.

Tako sem postal feljtonist. Videl pa sem, da pri listu ni vse tako, kot bi bilo treba. Denarne stiske so se množile. Idejna stran lista je propadala, vse je bilo samo še boj za obstanek.

FR. BROZOVIČ
(V času »DNEVA«)

L. 1911. je »Jutro« prenehalo. Njegov ustanovitelj je ostal v Ljubljani. Ob začetku svetovne vojne je bil interniran na ljubljanskem Gradu. Bil je med privimi, ki si je znal pridobiti zaupanje, da je smel z vojakom v mesto. Prišel je med nas v kavarno in nam pravil marsikaj zanimivega iz grajskega življenja. Policija mu torej ni mogla nič posebnega dokazati. Kmalu je bil prost in potrjen k vojakom. Prišel je v oficirsko šolo in postal poročnik. »Was sind sie in Zivil?« »Ein Journalist.« »Genug Intelligenz für einen Offizier.« Kdor je poznal njegove nazore iz časov, ko smo zvečer v redakciji »Jutra« delili Avstrijo, se mu je zdelo malo čudno, ko ga je videl v avstrijski uniformi. Kljub temu je bil prav zadovoljen v vojaški službi. Gotovo pa je čakal na ugoden trenutek, da stori, kar mu bo velevala dolžnost. Na koncu vojne je bil v Odesi, kjer je zbral svoj kraški bataljon, da se z njim prebije do Trsta. Njegov načrt se je razbil na nepremagljivih ovirah. Toda o tem naj

pišejo drugi. Po vojni se je vrnil v Ljubljano, kjer je umrl.

Tudi njegov sobojevnik V. F. Jelenec, mlad talent, ki je dosegel nekaj lepih uspehov v dramatik in prozi, je izkrvavel ob novinarskem delu. Med vojno je doživel vso grozoto Albanije in se preko solunske fronte vrnil v osvobojeno domovino. Še je utegnil napisati svoje »Spomini jugoslov. dobrovoljca«, a knjige ni več doživel. Umrl je v Ljubljani 10. apr. 1922.

V začetku je samozavestno nastopal med »Jutrovci« tudi I. Škerlj. Ko sem jaz vstopil v uredništvo, ga ni bilo več v Ljubljani. Odšel je v Trst, kjer je pozneje osnoval dnevnik »Jugoslavija«. Mislil, da je bil to prvi list s tem imenom. Za njim je odšel tudi Andrej Munih, ki je v teh letih sodeloval pri raznih naših listih. Obema je tržaški zrak bolj prijal ko ljubljanski.

Zato pa je vstopil v redakcijo »Jutra« V. M. Zalar, moj tovariš iz prejšnjih let, ki je uveljavil v listu svojo satirično šilo in se z njim do konca boril proti vsem njegovim nasprotnikom. Tu se je v njem razvil izrazit borec za jugoslovanski nacionalni program, kakor

F. V. JELENEC

ga je propagirala revolucionarna mladina. S to mladino je ohranil najožje zveze, dokler ni vojna posegla po njem.

Stalen sodelavec in urednik »Jutra« je bil tudi tovariš Franjo Pirc. On ni bil začetnik. Imel je za seboj že lep kos

novinarskega dela, kateremu se je posvetil z vso stanovsko zavestjo in ponosom. Saj je zaradi njega zapustil vojaško kariero, ki mu bila morebiti prinesla še visoke šarže, posebno za svetovne vojne. Zato se je v polni meri zavedal svojega poslanstva. Cenjeno občinstvo je rad presenečal z različnimi odkritji in nenavadnimi dogodki, kar je bilo posebno ob času kislih kumar in pasjih dni zelo dobrodošlo. Sicer pa je dnevna blagajna vestno pričala o tem, kaj si žele čitatelji in so bili razni »šravfi« najbolj dobičkanosni, dočim kulturna rubrika ni vzbujala pozornosti.

Dasi se »Jutro« ni moglo dokazati, da je uživalo podporo »Narodne odbrane«, vendarle mislim, da je bilo tako. Iz Beograda je prihajal v uredništvo Dušan Bogdanović, ki je potem nekaj časa ostajal med nami. Dasi nam o svojih skrivnih zvezah ni govoril, vendar se je čutilo, da je bilo po njegovem prihodu nekaj več denarja. Videlo pa se je, da oni ki so želeli, da bi list služil propagandi nacionalne misli, z uspehi lista niso bili posebno zadovoljni, ker ni odgovarjal svojemu namenu. Tako je moglo »Jutro« izpolniti le del svojega poslanstva in je sredi tujih in domačih sporov omagalo.

Ko je »Jutro« prenehalo, se je zdelo, da Ljubljana ne more biti več brez jutranjega lista. Pa tudi domača politika se je razvijala tako, da je neka skupina t. zv. mladinov smatrala za potrebno, da ima svoje glasilo. Pa o tem bo pisala politična zgodovina. Tako je začel v začetku l. 1912 izhajati »Dan«. Redakcijo so sestavljali gospodje mladini. Bilo jih je menda okoli dvajset po številu. Mislili so, da bodo sami urejali list. A med njimi je bil edini A. Ribnikar, ki je imel prakso v žurnalistiki. Zato ni čudno, da je začel list hirati, kajti urednikov je bilo zmerom manj. Nazadnje je stala »Učiteljska tiskarna« pred vprašanjem, ali naj list ustavi, ali začne na novi podlagi. Tako sem se l. 1912. vrnil iz Gradca v Ljubljano in prevzel »Dan«, ki je bil na robu propada. Dve poti sta bili mogoči, ali list ponižati v revolverski žurnal, ali ga dvigniti v resen nadstrankarski list, s kritičnim motrenjem našega javnega političnega življenja.

Razmere so bile moreče. Tiskarna je obupavala pod pezo dolgov. Zanimanje za politiko in novine je padalo. Gospo-

ADOLF RIBNIKAR

darska kriza je morila podeželje. Mesta so postajala brezbrizna. Vse je popuščalo v borbenosti za t. zv. napredne ideale. V to morečo tišino so v oktobru zagrmeli balkanski topovi. Bili so veliko presenečenje za nas in za ves svet. Ne le presenečenje — tudi odrešenje! Mladina je dvignila glavo in s »Preporodom« napovedala novo dobo našega narodnega boja. Mesta so začutila nov utrip nacionalne zavesti, množice so se zganile, kmet je pozdravljaj balkanske zmage. Novo življenje je zaplapolalo po zamrlih žilah slovenske zemlje: narod je zaslutil prva znamenja velikega odrešenja in osvobojenja.

Tudi v uredništvu je zavelo novo življenje. Od vseh strani so se oglašali sodelavci in sobojevniki. Ze pozabljeni borci polpreteklih časov so pošiljali pozdrave. Vzbudile so se velike nade, ki jih je poznala doba sedemdesetih let. Da, v dušečem ozračju domačega duhamornega boja smo postali maloverni. Nismo bili več zmožni visokih misli in velikih ciljev. Zdaj se je zasvitalo...

Ni bilo več treba bodrilnih besed in vzpodbujajočih gesel. Narod je sam pisal svoj list. T. zv. javno mnenje je postalo silnejše od njih, ki so ga hoteli delati. Kdor bi se skušal postaviti proti njemu, bi ga podrlo. Zato je bila radost delati v teh časih. Od takrat je 25 let. Četrto stoletja! Kakšne izpremembe!

Kot šef nisem bil, kakor bi bil moral biti. Nisem mogel dati popolne svobode svojim sodelavcem, ker je sam nisem imel. Ne smerno pozabiti, da je bil »Dneva«

treh urednikov: vsi smo izhajali iz praške šole.

Stanko Svetina je opravičal dneve na poročila. Njegov oče je bil moj učitelj v Smarju, kjer je imel svoje sorodstvo. Ko se je poročil, je odšel v Zalno, kjer se mu je rodil sin. Po nižji gimnaziji je odšel Stanko v Prago na trg akademijo. A bolj ko trgovski predmeti ga je zanimalo slovstvo. Napisal je nekaj lepših drobnih stvari. Le čitajte »Kako se je dacar poslavljale« t. dn. Po-

REDAKCIJA LJUBLJANSKEGA »DNEVA«
Na levi: Stanko Svetina, v sredi: gl. urednik
dr. Iv. Lah, na desni: dr. Rudolf Krivák

last »Učiteljske Tiskarne«, in učiteljske organizacija je morala varovati svoj videz zvestobe in vdanosti do avstrijske državne misli. Tudi honorarjev niso prejeli, kakor so zaslužili, ker ni bilo kreditov na razpolago. A vsi so delali vztrajno in marljivo brez ozira na vse nadloge in težave, ker so se zavedali, da služijo ideji. Tako smo se borili preko vseh zadreg in zaprek in čim bliže je bilo leto odrešenja, tem bolj je vsa naša zemlja odmevala v eni sami misli, ki je iskala potrdila svoji veri v tiskani črki, čeprav je bila ta črka zastrta, kajti na dnu odločilne besede se je skrivala veleizdaja. Kakšna čudna, sladka zavest za sužnja, ko začuti, da skrivni znaki, ki prihajajo od nekod, pomenjajo osvobojenje!

Redakcija »Dneva« je obstojala iz

tem je začel prevajati. »Izlet gospoda Broučka v XV. stoletje.« — »Oče Kondelik in ženin Vejvara« — Zeyerjev »Andrej Černjušev« itd.

Pustil je študije in prišel k »Dnevu«. Delal je pri njem zvesto do vojne, ko je ostal brez kruha na ulici, dokler se ga ni usmilila dobra gospa Krečeva. Umrl je 1. 1919.

L. 1913. je vstopil v redakcijo »Dneva« dr. R. Krivák. Po poklicu jurist, po naravi filozof. Najzvestejši učenec Masarykov, o katerega delih in nazorih je večkrat pisal in predaval. Vabil so ga ideali velikega učitelja, zato je hotel biti žurnalist. In je bil. Celo nad vse spreten in oster v polemikah z vsakdajnimi nasprotniki. Hudo se je prepiral z državnim pravdnikom, ki nas je kofisciral. (Dasi je bilo takrat tako, da je

imel drž. pravdnik vedno prav, smo mu vendar s svojimi pritožbami delali preglavice.) Dunajske vesti je rad komentiral z zasoljenimi opazkami. Dasi mu ni bilo na rožah poslano, ga pri delu ni minil humor in je s krepkimi potezami reševal križe političnega in nepolitičnega značaja.

Najbolj se je lista oklenil naš prebujen Trst, kjer je narodno delavstvo v njem našlo svoje glasilo. Zato je bila

IVAN SKVARČA

tržaška rubrika važen del lista. Tu sta marljivo sodelovala Karel Širok in Stane Koso vel. Prvi je danes uradnik pri našem konzulatu v Celovcu, drugi je ostal zvest poeziji in novinarskemu delu.

Zelo radi bi bili imeli v svojih vrstah Korošca, da bi bili segli zopet tja, kjer se je pred dobrim polstoletjem začel odločilni boj. Tja, kjer smo v zadnjih letih utrpeli toliko usodnih izgub. Tudi od tam smo dobivali dopise, a močno poseči v izgubljene postojanke ob meji, je bilo prepozno. Budila se je tam nova mladina, a brez velikih zvez. Od tam je prišel Fr. Brandner, ki ga je usoda zanesla med narodno delavstvo v Trst in je postal naš glavni sodelavec. Bil je vnet borec za našo stvar in je srečno dočkal prevrat. Po vojni je prišel v vodstvo nar. delavstva, postal nar. poslanec. Sedaj živi v Mariboru.

Da, Maribor! To je bila žgoča točka našega predvojnega boja. Maribor je rastel v delavstvu. Ono je imelo odločati o bodočnosti te naše najvažnejše severne postajanke. Med mladimi delavci, ki so prišli s kmetov je bilo mnogo idealnih in agilnih borcev. Spominjam se tebe pozabljeni Anton Cvet, ki te je bolezen položila v grob, preden si videl naše odrešenje. Naš glavni sodelavec je bil marljivi Ivan Skvarča, skromen in zvest svojemu poklicu, čeprav je zanj le redko prejemal plačilo. Poznal je dobro vso severno mejo ter vse politične in nepolitične pregrupacije, ki so se pripravljale od nemške in slovenske strani. Med vojno je diplomatično branil po raznih listih prof. Plivka, da je s tem varoval njegovo družino. Njegovim dokazom, češ da ni šlo za izdajstvo, ampak za avstrijsko junaštvo, so celo na višjih mestih verjeli. Ko je zvedel, da ležim v praški bolnici, mi je napisal nekaj zanimivih pism iz prebujajočega se Maribora. Umrl je po prevratu v Mariboru.

In Gorica? Naša lepa sončna Gorica, ki je bila zadnja leta središče našega znanstvenega dela? Ona je skoraj vedno sama sebi zadostovala, saj so se Kranjci le malo brigali zanje, in Gabrščkova tiskarna je zalagala celo ostali

Arhivski govoriti Slovenci
 1918. leto, 25. avgust, 1918.
 Kdaj smo bili, smo pačili, so -
 o našo postojanko trčili, da čaka našo
 našo, govore, za čisto "koroška" boje,
 čisto in pravilo in je čisto "plavil"
 naš "koroško" to je, koroško, našo, koroško
 "koroško", govore, za "koroško" našo
 naša je drugo.
 Govore, za "koroško" je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"
 Med govore, za "koroško" je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"
 naša je "koroško" naša je "koroško"

Faksimile poročila, ki se je slučajno ohranilo med papirji prof. dr. Iv. Laha. V poročilu se ne vidi samo naglica, ampak tudi vznemirjenost ter prikrita resnica. Omenjeno brzojavko je vojaška cenzura na pošti inhibirala. Za »Dan« je bilo oboje prepozno, ker je istega dne izšla njegova zadnja številka

slovenski svet s svojimi izdajami. Da pa so bili Goričani kljub dr. Mahničevim naukom narodni in jugoslovanski, kdo bi dvomil.

Tudi od tam smo imeli dopise, ki so vzdrževali zveze s središčem. Naš sodelavec je bil Ivan Podržaj, sedaj urednik »Življenja in sveta«. Se 26. junija 1914. nam je poslal zadnje poročilo o aretaciji naših goriških mož, kmalu pa je bil že tudi sam med njimi. Videla sva se šele po prevratu v Mariboru, ko smo prevzeli Mariborsko tiskarno in začeli organizirati novinarstvo na naši severni meji.

Kaj pa feljton: Podlistek? Saj je podlistek srce vsakega dnevnika.

VLADIMIR LEVSTIK

Vladimir Levstik, ki se je bil vrnil iz Pariza, je prinesel s seboj pohujšanje, ki se ga je razveselila vsa dolina šentflorijanska in je pridobilo »Jutru« mnogo čitateljev in še več čitateljic. »Otroke papeža«. In je obetal, da pozna še mnogo takih lepih in podobnih stvari. Zevacco. Bil je Levstik takrat mlad in ves od muh, vnet za vse, kar ni bilo po godi filistrom. Upam, da je še vedno tak.

Toda v vsaki redakciji in pri vseh založbah tedanjih časov se je gotovo zglasil tudi naš najmarljivejši prevajalec Podravski, ki je bombardiral vse urednike in založnike s svojimi prevodi in ponudbami, ker je imel prevodov iz vseh slovanskih jezikov na kupe, a denarja nič. Ta zanimivi mož, katerega prevodi so trpeli na starinskem je-

ziku, saj je bil preprost kmet brez višje izobrazbe, ima vendar le to zaslugo, da je seznanil naš slovenski svet z marsikaterim slovanskim delom.

Tudi k nam je prišel. Srečal sem ga nekoč v zimi na stopnicah vsega premrlega, saj ni imel niti zimske suknje — in v rokah je držal cekar poln rokopisov. V »Dnevu« je izhajal njegov prevod bolgarskega romana Ivana Vazova »Pod jarmom«. Ker smo bili založeni s podlistki, ni bilo mogoče ustreči njegovi želji, da bi prinesli še druge njegove prevode. Kako je delal in trpel ta mož, so vedeli le oni, ki so ga poznali od blizu. Poslal mi je svoj življenjepis in seznam svojih prevodov. Ta rokopis je ostal v miznici moje pisalne mize v uredništvu »Dneva«, ker sem ga hotel prej ali slej priobčiti. »Dan« pa je bil s prvim dnem vojne ustavljen.

In pisalna miza? Ostala je v redakciji. Hotel sem jo pozneje izprazniti, a mislil sem, da je še čas. Bal sem se, da ne bi kdo mislil, da so v nji bog ve kakke skrivnosti. Pa je bilo v nji še mnogo rokopisov mladih nadebudnih začetnikov, literarnih poskusov, prevodov, zrelih feljtonov. A kam naj bi vse to spravil takrat, ko sem čutil na vsakem ko-

PODRAVSKI

raku policijo za seboj. Tako je vse ostalo tam. Pozneje so prišli v redakcijo »Dneva« vojaki. Pisalne mize so postavili v neko drugo sobo. Tam sem jih našel še po vojni. In tudi rokopisi so še bili v nji. Pa sem mislil, da je še

čas. Ko sem nekega dne prišel, da bi pospravil, so bili predali prazni. Še danes si očitam to brezbriznost — a zdi se mi, da je šlo mimo nas toliko velikega in mi smo si tako malo vzeli za spomin. Le pogledajte, kako redki so ljudje ali pa družine, ki hranijo časnik naših zgodovinskih dni. Ali pa letake, lepake itd. Da, ta redakcijska miza je moj veliki greh.

Krog naših sodelavcev in sobojevnikov bi ne bil popoln, ko bi ne omenil še našega najboljšega feljtonista, ki je bil »Dan« nanj lahko ponosen. To je bil France Štajer. Spominjam se prav dobro onega dne, ko je prilezel v redakcijo z rokopisom pod pazduho skromen in boječ kot da je prišel prosit miloščine. Naslov feljtona je bil »Jože Rvačar«. Ta nenavadni pojav je vzbudil nele občo pozornost, ampak tudi ogorčenje. Kaj takega! Kaj mislijo, da smo neumni! Kakšna prismođarija! Zato je Štajer napisal »Komentar k Rvačarju«. In potem je prihajal k nam skoraj vsak teden. Vedno tako plah in hudomušno nasmejan. Bil je naš najboljši učenec genialnega B. Shawa. Naš prvi futurist. Po vojni sem zbral njegove feljtone, ki čakajo na tisk. Vem, da mnogi, ki hodijo po njegovih potih, niti njegovega imena ne poznajo. In vendar je bil vsem predhodnik-zadnji romar po Cankarjevih stopinjah, a že s svoj lastno molitvijo. Kratka je bila njegova pot. Komaj eno leto je razveseljeval in jezil čitatelje »Dneva«. Obetal je mnogo, mnogo. Talent, ki je prišel v

svoj čas. Pa je zagrmela vojna. Štajer jo je doživljal v Ljubljani, težko bolan. Spomladi l. 1915. se je vrnil v svojo ljubljeno Vipavo in je tam umrl. Med pozabljenimi sodrudniki najbolj pozabljeni — a tudi njemu, pred vsem njemu velja naš spomin.

In mnogi drugi sodrudniki in dopisniki od blizu in dale. Ali naj naštevam tebe, Lipe Figi, ki si prinašal dovtype razigranih množic, ali tebe, dragi polkovnik Milavec, ki si tako verno družil v sebi avstrijsko zvestobo in slovensko navdušenje, češ, da je v tem jez proti pangermanizmu, ali tebe, stari borec, Aleksander Toman, ki si nas prihajal bodrit s svojimi spomini? In vi, šaljivci, risarji in karikaturisti, Podrekar, Gorazd i. dr., ki ste oživljali mrtve črke z govorečo podobo, dokler ni pri belem »Dnevu« vzrastla iz tal tedenska »Bodeča Neža«, polna bodečega osata.

Tako smo živeli kakor bratska družina, s skupno vero v našo zmago, s smehom na ustih in smrtnim sovraštvom v srcih. Poznali smo se, ne da bi se izpovedovali drug drugemu. Vse, kar se je godilo okoli nas, se nam je zdelo začasno. »Hiše sedanjosti so le šotori!« (O. Župančič.) Glavna stvar je ono, kar pride. In pride gotovo jutri, pojutrišnjem, čez leto... Zato nismo mislili nase in na organizacijo. Saj smo vedeli: mogoče je samo dvoje: ali zmaga Srbija — ali... Ta »ali« se nam je zdel nemogoč. Potem se bo izpremenil svet. Kakorkoli — izpremenil se bo.

V eni sami orientalski deželi, Grčiji, je periodični tisk nastal sam od sebe. Vsak Grk je novinar, je rekel neki Helen. Atene s 30.000 prebivalci so l. 1837 šteje 7 dnevnikov in 6 književnih obzorikov. G. Veill

Po mojem mnenju nima v današnji Ameriki noben poklic bolj vzvišenega ideala kakor novinarstvo. Glavna zasluga pritiče pri tem podeželskem tisku, ki premore nad 12.000 glasil, po večini tednikov. Ni je skoraj občine s 1000 prebivalci, da ne bi imela svojega lista; skupina s 100 dušami izdaja včasih svoje novice.

Conrath, predsednik združenega tiska v državi New York, na kongresu v Zenevi

Ko bi mogel, bi pokončal vse dnevnike in ne bi pustil niti enega. Tega ne morem, kaj si hočem... Napraviti moram kakor Gribouille (Zmešanec)... Zagnati se moramo v vsakdanji tisk, ker bi nas sicer motopil slabi tisk. Duhovnik Hulst

Dumasov roman Le Capitaine Paul je pridobil listu Siéclu 5000 novih naročnikov. G. Weill

Snov romana Le Juif Errant (Večni Jud) je pomogel na nove listu Constitutionnelu... Ves svet ga žre; hitreje potuje nego kolera. Ballanche

Novinarstvo je najvišja oblika književnosti. Bernard Shaw

Prvi francoski žurnalista, Eusébe Renaudot, je ponosno govoril o svoji gazetici: »To je blago, čigar prodaja se ni mogla nikoli prepovedati in ki ima s hudourniki to skupno, da ob odporu narašča.«

Brez novinstva, je dejal Brissot l. 1789, ne bi bila nikdar buknila revolucija v Ameriki. Časniki so tisti, ki so potegnili Irsko iz mrtvila in zavrženosti, v kakršni jo je držala angleška zbornica. Časniki vzdržujejo še tisto mrvico politične prostosti, kolikor je je ostalo v Angliji.

Potovec in potovka ter prva dobro urejena pošta

KAJ VEM O PLUTU IN KAKO JE BIL O PRI »DNEVU«?

DR. RUDOLF KRIVIC

V času, ko je Milan Plut pripravljaval izdajanje Jutra I, je bil prežet od enega edinega ideala in cilja: vlti v naš narod prezir in sovraštvo do Avstrije in ustvariti v njih misel, kako močna in slovansko navdušena je Srbija in kako njeni državniki in vojaški krogi komaj čakajo, da razbijejo Avstrijo, da omogočijo združitev s Slovenci, Hrvati in avstroogorskimi Srbi. To je bilo osišče njegovega mišljenja in pisanja.

Pri organizaciji Jutra je bil popoln bohem. Brez trdnega gospodarjenja in brez računanja, poln samega navdušenja. V neprestanih denarnih težkočah, toda vedno odprtih rok za svoje sodelavce, dostikrat za sodelavce le v besedah. Odvisnega se ni mogel čutiti, zato se je otresal na vse pretege skupin, ki bi mu dale finančno pomoč, toda tudi nekoliko uzde njegovi navdušeni propagandi. Zaradi njegovega bohemstva, njegove žeje po neodvisnosti je moralo Jutro I gospodarsko umreti. Plut ni bil ne politik ne vzgojitelj množice, temveč samo propagator neomejenega navdušenja za Srbijo in Srbe. Tako sem ga poznal, ko sem se v začetku leta 1910 z njim seznanil in začel tu pa tam v njegovem Jutru pisati podlistke o čeških stvareh.

Drugič sem se s Plutom sešel, ko sem bil član uredništva »Dneva«, kjer mi je ponudil mesto prijatelj dr. Ivan Lah, glavni urednik »Dneva«, ko po končanih juridičnih študijah in po doktoratu nisem mogel dobiti nikjer nobenega mesta, dasiravno sem takrat že pet let v visokošolskih vrstah javno (tudi publicistično) deloval. Z največjim veseljem sem sledil dr. Lahovemu pozivu in vstopil 1. februarja 1913 v uredništvo »Dneva«. Ko sem stopil v Učiteljsko ti-

DR. RUDOLF KRIVIC
(V času »DNEVA«)

skarno, me je sprejel takratni ravnatelj pokojni Vider. Njegove prve besede so bile, da potrebujejo zdravega človeka — moj prednik v referatu Skvarča, človek blagega značaja, je bil nekoliko bolehen — ki bo mogel hitro teči, če bo kje kakšna hiša gorela. Da je bila ta opazka precej mrzel obkladek na mojo predstavo o mojem novinarskem delu, si je lahko misliti. Opazkam primerno je bilo tudi ravnanje delodajalcev z nami delojemalci. V nas niso videli nikakih idejnih borcev, temveč dninarje, ki naj gledamo na to, da bo »Dan« čim bolj uspel. Kljub temu smo se pa vsi člani uredništva pod vodstvom dr. Laha z največjim veseljem in požrtvovalnostjo oklenili »Dneva«. Zdi se mi, da je »Dan« opravil mnogo dela in da je zanesel v široke plasti naroda

razpoloženje, ki je pozneje koristilo gibanju za majniško deklaracijo.

Delo po tehnični strani v redakciji ni bilo prijetno. Po telefonska poročila smo morali letati zvečer med 10 in pol 11 uro iz Frančiškanske ulice na glavno pošto, kjer si moral sprejemati poročila in jih pisati na mizici v celici. Z Dunajem smo imeli samo po en govor (3 minute), da ni bilo predrago, list je moral biti pa kljub temu interesanten. Dostrikat so bila poročila z Dunaja — poročevalec je bil Čeh Doležal — važna in je bilo zato treba navreči še en ali dva pogovora, za kar se je bilo treba drugi dan pred delodajalcem na vso moč opravičevati. Zaradi pisanja ali konfisciranja so prihajali neprestano očitki v pisni obliki na dr. Laha, čigar vztrajnosti in idealističnemu razpoloženju se nisem mogel dovolj načuditi. Vse je mirno prenašal in delal po svoje v duhu jugoslovanske misli. Kljub velikosrbskemu razpoloženju, ki ga je takrat »Dan« nekritično širil in v katerem smo slikali Pašiča za največjega državnika in za najsjajnejšega govornika sveta, je bil dr. Lah res idealen slovanoljub, ki je silno težko občutil vojno med Srbijo in Bolgarijo. Pri tem je bil živo nasprotje Pluta, ki je poznal samo Srbijo in Srbe. Dr. Lahovo delo pri »Dnevu« je skušalo biti za množice vzgojiteljsko.

Z vojno napovedjo je bil »Dan« ustavljen in redakcija od delodajalcev odslovljena na takoj brez zakonite šesttedenske odpovedi. To dejstvo je značilno za nazor, ki ga je imel takratni naš svet o novinarjih. Novinar je bil takrat našim ljudem človek izgubljene eksistence, s katerim so tudi temu primeru ravnali kljub dovršenim visokošolskim študijam. Med novinarji takrat ni bilo nikakšne stanovske solidarnosti ali skupnosti. Danes so novinarji eden najspoštovanejših poklicev, takrat smo bili pa kuliji.

Ob izbruhu vojne med Srbijo in Bolgarijo je prišel v uredništvo »na vrstice« pokojni Plut. Kako težko mu je moralo biti iz samostojnega izdajatelja in šefa preiti na vrstice! Takrat je bil živčno že nekoliko strt, česar pa ni hotel priznati. Takoj prvi dan prihoda v uredništvo mi je hotel pokazati, kako se sprejemajo telefonska poročila, kako sem radovedno sprejel, toda njegov pouk je trajal samo pol minute pri sprejemanju telefonskih poročil z Dunaja,

pa je že odvrzel slušalko s priznanjem, da ne more slediti, da se slabo sliši itd. Potem sem imel mir pred »poukom«.

Kljub neprijetnim skušnjam, ki sem jih imel v prvi dobi svojega novinarskega delovanja, sem se novinarstva takoj po prevratu pri dnevniku »Jugoslaviji« zopet oklenil. To pot sem se osredotočil na poročanje o Češkoslovaški. Takrat sem pa novinarstvo vršil zgolj iz veselja do novinarskega dela. Na ta čas se v veseljem spominjam. Na oni prvi čas pri »Dnevu« pa ne. Novinar mora biti kritičen, ne samo navdušen. Novinar ne dela za trenutek, temveč se mora zavedati, da dela za rodove. Res je, da se s kritičnostjo ne seje vera in ne ustvarja fantazija bodočnosti, toda ob kritičnosti je razočaranje manjše...

NOVINARSKI ZAČETNIK PRED 24 LETI

STANO KOSOVEL

Se vidim pred seboj eno samo, z betonom tlakovano sobo v Učiteljski tiskarni, kjer se je začela moja novinarska pot v uredništvu predvojnega »Dneva«. Bilo je 1913. Pri veliki mizi ob dvoriščem oknu je sedel glavni urednik dr. Ivan Lah ter si med pisanjem navijal lase, kakor da si puli misli iz glave. Njemu nasproti je gladił okroglo brado dr. Krivic. Bila sta elitna član redakcije. Na drugi strani dr. Krivica ob vratih je imel z zelenim suknom pokrito mizo Stanko Svetina, prevajalec češkega gospoda Broučka. Blizu peči in police za klišeje sem dobil skromen prostor jaz.

Bila je jesen, druga polovica septembra. Pripeljal sem se s Krasa in sem prvič videl Ljubljano. Dr. Lah me je povabil, naj vstopim za korektorja. V sili hudic muhe žre — lotil sem se dela za bornih 50 kron mesečne nagrade, zakaj plača to ni bila nobena. Polovico nagrade sem porabil za sobo, polovico pa za zajtrk in kosilo. Za večerjo ni ostalo nič in sem vztrajal ob kosu črnega kruha, ki sem ga kupil vsak večer domov grede v neki pekarni. Pred škofijo, vso jesen in zimo. Prezebajočega me je tolažila samo železna uredniška peč, ki je edina pomagala odtehtavati funkcije praznega želodca.

Kaj mar! mladost za lakoto! Bil sem veseli, da smo lahko sodelovali pri retortih, kjer se je v malem prikazoval pestri svet. »Dan« je bil zatočišče vseh burnih, kipečih, prevratniških idej. K sreči je bila policija zaspana.

Dr. Lah je živel takrat dvojno življenje — med žurnalom in Slovensko Matico, za katero je pisal »Brambovce«. Na račun njegovega junaka Muhiča se je ukresala marsikatera iskra. Dr. Krivic, leader vnašnje politike »Dneva«, se je metal z Goremišnikom in avstrijsko cenzuro. Stanko Sve-

STANO KOSOVEL
(V času »DNEVA«)

tina pa je vedno razvijal načrte, kako bo napisal roman z imenom »Egidij Skalar«, ki bo zbudil čeprav iz drugega miljeja, vsaj takšno pozornost kakor prav tedaj izišli Kraigherjev, »Kontrolor Skrobar«.

Za balkansko politiko je imel »Dan« strokovnjaka v osebi Milana Pluta, ki se je naivno sprehajal s srbsko šajkačo vsak dan po vrhu svojega stanovanja pod Rožnikom in nagajal detektivom. Vladimir Levstik je prihajal v redakcijo, ogrnjen z zeleno pelerinom in z ogromno torbo brošur Zavacojevih romanov. Imel je večkrat na jeziku lurško pastirico... Lojze Dolinar in Francé Podrekar sta pridno prinašala karikature »iz domačih in tujih logov«. Gorazdovi fantje so bili stalni gostje uredniškega prostora, tja je prihajal tudi Ciril Toman iz Moravč in še mnogo drugih. Menda že ob svojem prihodu v Ljubljano sem našel na uredniški zofi J. K. Strakatega, ki je tam ob luščenju pečenega kostanja študiral slovenske razmere.

Naši krušni poglavarji so bili gospodarji Učiteljske tiskarne: Jakob Dimnik, Karel Wider, F. Črnagoj. Njih fermane je glavni urednik obehal na zid, da so bili javno dostopni. Kajti »Dnevova« redakcija je bila zelo borbena in je niso ugnali nobeni edikti izdajateljev lista. Iz mladostne kljubovalnosti in neugnanosti se je rodila marsikatera stvar, ki se je zdela drugim greh, dočim je bila interni redakciji samo smešna.

Ob skupnem delu in dobri volji sta mi minili jesen in zima 1913. Na spomlad 1914. sem že toliko »dozorel«, da so me s stokronske mesečno plačo ekspedirali za vodjo redakcijske podružnice »Dneva« v

Trst, odkoder sta dotlej listu dopisovala Anton Brandner in Karel Širok. V Trstu se je začelo novo razdobje mojega novinarskega dela, ki ga je prekinila svetovna vojna, kajti »Dan« je postal Avstriji nevaren, zato ga je udušila. Tako sem prišel ob svoj prvi kruh. Toda ni mi ga bilo posebno žal, ker sem na ta način dobil nekoliko miru in časa za svojo prvotno ljubezen, književnost, in pa ker sem bil prepričan, da se iz vsake smrti rodi novo življenje.

V SLUŽBI IDEJE

IV. PODRŽAJ

Članek dr. Iv. Laha o našem narodno-radikalnem novinstvu pred vojno je pomemben donesek k slovenskemu novinarstvu. Prav tako pomembne so tudi besede glosatorja dr. R. Krivca, ki v neki meri bistveno izpopolnjuje dr. Lahova izvajanja. Oba prispevka kažete javnosti več ali manj nezastri obraz resnice. Dokončna sodba s tem seveda še ne more biti izrečena, vendar pa je vsaj glede »Dneva« gotovo, da ne morejo veljati zanj tako apodiktično izrečena mnenja, kakršno je n. pr. zapisal Vl. Vodopivec v svojem sicer utemeljenem problemskem razmotrivanju o majniški deklaraciji, kjer govori o pomanjkanju radikalizma v slovenski politiki (»Sodobnost, l. V, št. 7—8). Če »Dan« s svojo politiko ni segel globlje v množice, niso tega krivi njegovi uredniki in sodelavci, pač pa je vzrok povsem drugod, o čemer bo izrekla svojo objektivnejšo sodbo zgodovina slovenske predvojne politike.

Na tem mestu se omejujem le na novinarsko stran »Dneva«. Iz obeh omenjenih prispevkov je razvidno, da lastniki niso imeli smisla za novinarsko delo, še manj pa za življenjske potrebe novinarjev. To dokazujejo tudi dopolnilne vrste St. Kosovela. Vzlic temu smo vsi »delali« vztrajno in matljivo brez ozira na vse nadloge in težave, ker smo se zavedali, da služimo ideji,« kakor pravi dr. Lah. Ta zavest je bila dolgo ali vsaj dostikrat edina plača za delo — že poklicnih novinarjev! »Tudi honorarjev niso prejemale, kakor so zaslužili, ker ni bilo kreditov na razpolago« (dr. Lah). V svoji izjavi sem zadnjič omenil, kako sem zaslužil svoj prvi kruh in postal tako novinar tudi po poklicu, nakar sem po hudem, toda naravnem ovinku — »priletel k Dnevu, ker so mi tam ponudili belega kruha, če ne kar pogače!« je pripomnil neki tovariš, menda iz hudomušnosti ali pa samo iz šala. Ne zavoljo njega, še manj zavoljo sebe, pač pa zaradi resnice objavljam te vrste, ki naj pokažejo, da nima samo vsak oltar svojega križa, ampak tudi, da ni povsod, kjer je maša — tudi paša.

Torej: Vrnil sem se v Gorico, odkoder sem začel dopisovati »Dnevu«. Spočetka novice, pozneje tudi članke, od katerih je bil marsikateri priobčen kot uvodnik. Videl sem, da objavlja »Dan« še druga poročila iz Gorice in Goriške. Bil sem prepričan, da »kujejo« te vesti kar v Ljubljani. Na srečo niso nasprotovale mojim. Brez vsakega dogovora ali sporazuma sem organiziral poročevalstvo in »improviziral«

IVAN PODRŽAJ
(V času »DNEVA«)

nekakšno redakcijsko podružnico. Mislim sem, da je najbolje, če ostanem javnosti prikrit, kajti vedel sem, da policija stika za poročevalcem zaradi hudih, toda upravičenih napadov nanjo. V tem sem se motil, kajti policijski ravnatelj Casapicola (strasten Avstrijec kijub svojemu italijanskemu poreklu) je bil poučen o vsem, kar sem pozneje zvedel v jetnišnici od vojaškega avditorja dr. Vincija. Celó o mojem potovanju v Beograd, čeprav sem potoval brez potnega lista!

Tako je šlo nekako do začetka maja 1914, ko sem pisal glavnemu uredniku, da »živimo« le od novinarstva in da bi bilo pravično, če bi se gospodje spomnili name. Prejel sem naslednje pismo z datumom 5. maja (to in pozneje navedeno pismo mi je po naključju ostalo v razdejani Gorici): Velečenjeni gospodi! Na Vaše cenj. pismo odgovarjam sledeče: Naš dopisnik v Gorici je g. Majcen, ki je v pisarni dr. Podgornika. Jaz sem do danes mislil, da je vse, kar smo od Vas prejeli, od njega. Šele ko sem primerjal pisavo, sem na to prišel. G. Majcen mi je sicer že pisal, naj mu sporočim ime drugega našega dopisnika, jaz pa sem mu pisal, da je on edini dopisnik. Ono Vaše pismo, s katerim ste se obrnili na upravo, ni prišlo meni v roke. Mi smo bili z Vašimi noticami in članki zelo zadovoljni in meni bo mnogo na tem, da ostanete naš stalen dopisnik. Dogovorite se v tem oziru z g. Majcnom. G. Majcen ni zahteval honorarja razven za stroške. Ako bi bil on zadovoljen, bo Vam naša uprava takoj ugodila, Upam, da stvar

izpade tako, da bo za nas vse prav. Sporočite mi takoj, kako ste se dogovorili. Pozdrav. Dr. I. Lah.»

Če in kaj sva se dogovorila z M., ne vem več. Na vsak način pa sem bil moral pisati lastnikom še eno pismo, kajti dobil sem od Učiteljske tiskarne naslednje pismo, datirano 28. maja: »Na Vaše pismo od dne 16. t. m. poročamo, da Vas nastavimo kot stalnega dopisnika »Dneva« iz Gorice in dežele proti obojestranski enomesečni odpovedi, začeni s 1. dnem v mesecu. To pismo veljaj za nastavni dekret. Honorar K 80.— (osemdeset kron) mesečno se Vam izplačuje mesečno postcipando. Povrnemo Vam tudi pošne stroške, ki jih nam vsaki mesec sproti naznanite. Za sedaj se honorar ne more zvišati, ako se pa »Dan« v Gorici bolj razširi, Vam tudi zvišamo honorar. Glede honorarja za Vaše dosedanje delovanje Vam sporočamo, da ga Vam za sedaj ne moremo nakazati, ker moramo uprašati prej naš upravni svet. Ni pa gotovo, da ga Vam pripozna, ker Vas nismo najeli za poročevalca, ampak ste le prostovoljno poročali... Z odličnim spoštovanjem. K. Wider.«

Takšna je bila torej moja pogača pri »Dnevu«. Ševeda sem nato še bolj vestno opravljal svoje delo v službi ideje do konca, zlasti še, ker se je »Dan« v Gorici razveseljivo širil na jezo njegovih nasprotnikov v slovenskih vrstah. Celó uprava se je potrudila, da je bil dnevnik že v ranih jutranjih urah raznešen gorškim naročnikom na dom. Vzlic obljubi niso zvišali »honorarja«, pa tudi sicer niso izpolnili svojih pismeno in po zakonu zajamčenih obveznosti, kar je lepo povedal dr. Krivic in o čemer ve St. Kosovel še lepšo zgodbo. Kljub temu »smo se borili preko vseh zadržev in zaprek« (dr. Lah), kajti kar se človeka loti, to ga preganja. Za naše delo v službi ideje nas je poplačal razvoj dogodkov, kulijsko opravljanje poslov pa je bila naša trda šola. Ob svojih žuljih je le malokdo obogatel, ob novinarskih pa še nihče — vsaj pri nas ne!

Spočetka vdolbena v kamen, pozneje na bronaste ploče, nato zapisana na živalske kože, potem na lahne papirne liste, leti danes misel po valovih brezličništva.

L. Houllevigue, Histoire du papier, 1934

Doba, ko so izumili pisavo, se sme smatrati za kritično (odločilno) v zgodovini človeškega duha.

Cournot (Essai sur les fondements de nos connaissances, 1912, str. 317.)

Protí l. 1840 je na Angleškem tisk postal ena izmed nespornih sil združenega kraljevstva z isto pravico kakor premog, brodovje ali Angleška banka.

Georges Weill, Le Journal, origines, évolution et rôle de la presse périodique, Paris, 1934.

Prvi vlak, hkrati konec golobje pošte; prva borzna poročila in oglasna deska

POMEN NOVINSTVA ZA ZDRAVSTVO

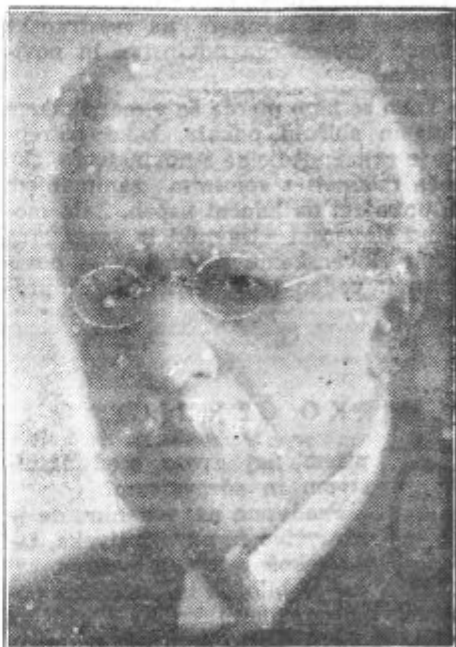
DR. FRAN GÖSTL

Slovensko novinstvo se je vedno zavedalo svoje naloge, da širi med narodom zanimanje za napredek medicinske vede ter s tem pospešuje njegovo zdravstveno blagostanje. Že prvi slovenski novinar, pesnik Valentin Vodnik je 1798 prideljal svojim »Novizam« knjižico »Kako se osepnice cepijo ali koze stavijo«, katero je spisal doktor in učenik zdravilstva v Ljubljani, Vincencij Kern. Ta naš sloveči rojak, poznejši profesor kirurgije na dunajski univerzi, si je za svojega službovanja na Kranjskem pridobil velike zaslugе za narodno zdravje, zlasti z neumornim propagiranjem takrat nove iznajdbe Angleža Jennerja, ki je postala človeštvu največji blagoslov. Tudi dr. Jan. Bleiweisove »Novice« so takoj od prvih let nadalje prinesle marsikak medicinski članek iz peresa svojega urednika (naštevaja jih prof. Kern v svojem »Jezičniku«).

Ko se je razvilo slovensko novinstvo v veliki meri, ni zanemarjalo objav medicinskih sestavkov. Ob raznih prilikah je objavljalo primerne spise in notice, leposlovni in družinski listi pa tudi razne medicinske razprave. Nimamo namena naštevati avtorjev in njih spisov v teh publikacijah, omeniti pa moram vendar časopis »Zdravje«, ki izhaja od 1925 kot narodnemu zdravju posvečen mesečnik. Poleg tega je tudi v raznih koledarjih marsikak medicinski spis zagledal beli dan.

Umevno je, da se v tej razpravi ne oziram na strokovno zdravniško glasilo, ki izhaja že deveto leto, niti na razna slovenska medicinska dela. Kakor je ta znanstvena literatura razmeroma zelo mlada, vendar je razveseljiv pojav našega narodnega znanstvenega napredka.

Zveza med medicinci in novinarji naj v bodoče postane še tesnejša in mnogo-

DR. FRAN GÖSTL

vrstnejša. Saj se vedno bolj poudarja potreba popularizacije medicinske vede. In kako naj bi se to — poleg predavanj v društvih in po radiu — uspešnejše doseglo nego s pomočjo novinstva, ki ima največjo veljavo? Zelel bi si to sodelovanje nekako sistematično in po načrtu — ne le po slučajnosti — v prosep slovenskega naroda, ki še tako zelo potrebuje pouka o raznih medicinskih nazorih. Koliko krivih naziranj, koliko vraž ter iz nevednosti izvirajočih neprilic in nezgod je še vedno pri nas!

O novinarjih sem uverjen, da bodo radi pospeševali tudi v bodoče vsa zdravniška prizadevanja, kakor se je to pokazalo šele pred kratkim, ko se je pričela akcija za novo ljubljansko bol-

nico. Žal, da se je vnema nekoliko polegla, a nikakor ne smemo prenehati z njo, dokler ne dosežemo uspeha. Naše novinstvo je podprlo to prizadevanje z vso hvalevredno vnemo in uverjen sem, da bo ono največ pripomoglo k uresničenju tega prepotrebnege načrta.

Omenim naj še, da se mora vendar prej ali slej misliti na izpopolnitev medicinske fakultete v Ljubljani, kajti njen sedanjí torzo je nevzdržen. Tudi to je velikega pomena za slovenske medicine in za slovenski narod sploh. In ravno v tej zadevi se bo moralo v primernem času računati na vsestransko pomoč slovenskega novinstva in novinarstva.

Tako se nam morda še v marsikakem drugem slučaju pokaže, kako potrebna je zveza medicine z novinstvom, ako hoče računati z splošnim zanimanjem in upanjem na končni uspeh. Zato moramo slovenski zdravniki iz vsega srca želeti slovenskemu novinstvu in novinarstvu vedno lepši in krepkejši procvit.

DR. MIRKO ČERNIČ:

Opišem naj zvezo med časništvom in zdravstvom?

Predvsem naj omenim, da je zdravstvo že od pamtíveka, tako rekoč v krvi človeštva, saj mu je bilo, je in bo vedno potrebno liki vsakdanji kruh! Časništvo pa se je razvilo šele pred nedavnim in postalo pred zadnjo svetovno vojno sedma velesila. Ker je zadnja svetovna vojna na število velesil zmedla, ne vem točno, katera velesila je novinstvo danes, to pa vem za gotovo, da se ta velesila veča in krepi, kot se večajo in širijo naloge zdravstva.

Na prvi pogled je med obema prepad: zdravnik zdravi in dela tako rekoč med štirimi očmi, novinar pa se obrača na množico, obeša vse na veliki zvon. Tako je bilo nekdanj, danes pa se je stvar že precej spremenila: tudi zdravnik prihaja iz vloge med štirimi očmi do občestva, njegov poklic ni zgolj delo od posameznika do posameznika, marveč se uvršča v kolektiv — pomislimo samó na operacije, kjer sodeluje vrsta strokovnih ljuži; na higieno, kjer gre za množice; na socialno medicino, kjer gre za cele sloje — zdravniški poklic se je

DR. MIRKO ČERNIČ

torej premaknil iz ordinacije med štirimi stenami v velike operacijske sobe, v bolnice in druge zdravstvene zavode, tudi zdravnik postaja od dne do dne bolj kolektiven.

Naslednje imamo zdravniki in časnikarji skupno: če gre vse kakor po maslu tu in tam, se nihče niti ne zmeñi za naš, slično kot pri kuharici, kjer se smatra dober obed za nekaj vsakdanjega, gorjé pa, če se zdravniku vse ne posreči, če novinar česa ne napiše po volji— vse gre složno na zdravnika in časnikarja, takisto kot se vse vsaja nad kuhinjo, če pri obedu ni bilo vse prvovrstno.

Takó bi se dala naštetí in opisati cela kopa sličnosti in navideznih nasprotij med novinstvom in zdravstvom. Pa to ni moj namén!

V sodobni družbi ima časnikar mnogovrstne naloge. Kar pri nas prav posebno pogrešam, je to, da nam o vsakdanjih perečih zadevah ne daje poročil, ki bi bila vzvišena nad vsakdanjo medsebojno borbo, ki bi problem zagrabila nepristransko, ga razčlenila in osvetlila ter prilagodila našim razmeram in po-

trebam. Naj navedem primer! Kadarkoli od države kaj zahtevamo, tedaj se prepričujemo, da državi mnogo več dajemo, kot pa od nje prejemo; kadar pa država kaj zahteva od nas, tedaj pravimo, da smo pasivni, revni skoraj kot cerkvena miš! Kje je junak med nami, ki bi nam presekal ta zagonetni vozec in točno povedal, ali smo pasivni ali aktivni? Krvavo nam je potreben Masaryk, da pridemo končno do svoje podobe, katero vsak dan tako neusmiljeno maličimo.

Kar se zdravstva tiče, moram reči, da je tu precej boljše. Ne da bi se mogel spuščati v posameznosti, hočem navesti samo nekaj primerov, ki sem jih sam doživel, da pokažem, da se mi je posrečilo s pomočjo novinstva zaokreniti stvar v pravo smer. Da so to primeri, pri katerih sem sam sodeloval, naj se ne smatra za neskrupnost; na omejenem prostoru mi ni mogoče vsega našteti, zaradi tega sem primoran, omeniti samo najvažnejše.

V prvih tednih leta 1919 se je v Sloveniji pojavila pegavica. O njej so se širile gorostasne vesti, da se širi kot ogenj med slamnatimi krovi, da pobira nešteto žrtev, da je med vojno Srbom ugonobila tri četrtine samo zdravnikov. Tiste dni sem prišel na komando dravske divizije, kjer mi je general S. rekel, da bo v najkrajšem času vsa Ljubljana in vsa Slovenija polna te kuge. Bil sem tedaj edini zdravnik v Sloveniji, ki je bil pegavico med vojno prebolel in bil proti njej imun; kot tak sem na ruskem bojišču leto dni vodil epidemično bolnico v Tomaszówu, kjer sem v praktičnem trdem delu preskusil načine, kako se pride tej bolezni do živega. Dognano je bilo, da pegavico prenaša uš, slično kot malarijo mušica anopheles; kdor zatre anophelesa, ta zatre malarijo, kdor odpravi uš, ta zapre vrata pegavici. Napisal sem članek, ki so ga prinesli vsi naši tedanji dnevnik in tedniki, kjer sem obrazložil bistvo pegavice in vlogo uši ter povedal, kako jo ugonobimo. Še danes se s ponosom spominjam poročila, ki sem ga dal generalu S. in priobčil v »Slovenskem Narodu«, kjer sem ugotovil, da se je v Sloveniji posrečilo odbiti roge pošasti pegavici takoj pri njenem pojavu.

Tej podobna zadeva je bila ona leta 1928. Tedaj je vstal med nami P., kateremu se je posrečilo zaslepiti nele občinstvo marveč celo novinarje, da posa-

mezne oblasti. Vse je verjelo, da ima »čudežno« zdravilo, s katerim uspešno zdravi raka in druge zločeste bule, kostno in sklepno jetiko, trdovratne kožne bolezni. Ljudje so kot nori drli k njemu, ki je znal omamiti bolnike in njihove svojce in celo nekatere zdravnike. Iz Slovenije, iz Jugoslavije, iz inozemstva so prihajali bolniki, katerim je javno zatrjeval, da se njegovo zdravljenje začne tam, kjer mi zdravniki nehamo. Kmalu so se pokazale nesrečne posledice te špekulacije in splošne zablode: lju dje z rakom niso več šli k operaciji mar več k njemu, izgubljali so čas in imeli nepopravljivo škodo. Šlo je za zdravje naroda, obenem pa tudi za čast slovenskega zdravništva! Tedaj sem priobčil v časnikih odprto pismo na novega »čudodelnika«, v katerem sem ga rotil, da pride v Maribor in bolnikom mariborske bolnice, katerim zdravniki ne moremo več pomoči, reši zdravje oziroma življenje. Temu pozivu se ni mogel zoperstaviti, prišel je v Maribor in tam pred komisijo dokazal, da je vse njegovo zdravljenje navadno mazaštvo. Ker smo mu tudi dokazali, da je zakrivil smrt v kričečem primeru, ga je začel postrani gledati državni pravdnik, kateremu se je izmuznil s tem, da je pobegnul na Dunaj. Zdravniki mariborske bolnice smo imeli zadoščenje, da so prišli dunajski strokovnjaki do popolnoma istega prepričanja kot mi, le s tem razločkom, da smo v Mariboru razgnali meglo v par mesecih, na Dunaju pa so rabili za isto delo par let!

Primer P. nam jasno kaže vlogo novinstva v zdravstvu: po časnikih se je raznesel glas o »čudežnem« zdravljenju, po novinah smo dokazali njegovo puhost in zaokrenili stvar občinstvu v korist. Kakor običajno pri vseh takih stvarih je bilo treba tudi tu mnogo več energije in časa za drugo kot za prvo.

Takih primerov bi lahko naštel še mnogo, ko se zdravniki zatečemo k novinstvu, da povemo občinstvu, česar mu na svojem službenem ali strokovnem poprišču ne moremo. Želeti bi bilo, da bi imel vsak časnik zdravnika strokovnjaka, ki bi ga sproti obveščal o zdravstvenih zadevah. Dokler tega ni — najbrž bo ostalo to še dolgo le pobudna želja — pa se bomo zdravniki slej kot prej zatekli k novinam, kadarkoli bomo imeli kaj važnega povedati občinstvu kot kolektivu.

DR. MAKS KREMŽAR :

Z razvojem tiska se je začela širiti med ljudstvom izobrazba. Radovednost in želja po izobrazbi sta pospeševali ta razvoj, obenem pa je tiskana beseda zopet netila ukaželjnost in rodovednost. Med važne panoge, ki se dnevno obravnavajo v novinstvu, spada tudi ali bi vsaj morala spadati — medicina.

Slovenci smo razmeroma kmalu dobili svoj časnik, ako pomislimo, da so ga naši bratje Čehi ustanovili osem let prej. Vodnikove »Lublanske Novice«, ki so izšle 1797, so prinašale mnogo zanimivega, predvsem poročila o svetovnih dogodkih in modernih iznajdbah (Vodnikova Pratika 1928). Koliko so prinašale o medicini, mi ni znano. V slovstvenih zgodovinah o tem ni podatkov (?) Bržčas so bili ti prispevki o zdravstvu, ako so se sploh objavljali, sila skromni. Mimogrede bodi omenjeno, da je kot priloga Vodnikovim Novicam izšla razprava iz peresa dr. V. Kerna, cesarskega učenika ranocelnštva v Ljubljani, v l. 1799 »Nauk od kože stavljenja«. (Kidrič, Zgodovina slov. slovstva, SM, 1932).

Ko so Lublanske Novice l. 1800 prenehale, smo bili Slovenci do 1843. l. brez novin. V Bleiweisovih Novicah zasledimo že precejšnje število medicinskih člankov, že menda zaradi tega, ker je bil urednik sam zdravnik. Njegove »Zdravilske (tudi zdraviteljske) stvari« so bile skrbno pripravljene in podprte s krepkimi dokazovanji, ker je pisal pač za preprosto ljudstvo, ki je tavalo takrat še v srednjeveškem mažastvu. Tako piše med ostalim »o čistem zraku u delavnih« ... odrašen človek v vsaki minuti blizo 20 kubičnih pavcov zraka izdihuje ... Zrak pa, kteremu kislica manjka, ni več ugoden za življenje ... ali pa »Dobrovoljen opomin starišem za voljo človeških kóz ali osepinc: ... Da so bili pred 50 leti nekteri stariši tako neumni bili misliti, da po stavljenih kozah kerst ne veljá in da matere zapišejo zlodju svoje otroke, se ne smemo čuditi. Nekdaj je vsak rokomažvar lahko separil ljudi — al da danes njeji ko se je ljudstvo vse bolj spametovalo, še vsi ne poznajo velike dobrote cepljenih koz, to je čudo! (Novice 1854).

Wells pravi v svoji »Svetovni zgodovina«, da se rimska država vzlic podob-

DR. MAKS KREMŽAR

nosti, ki jo je imela v ustroju z moderno državo, ne dá z njo primerjati, ker so ji primanjkovali nekateri osnovni pripomočki. Ni imela časnikov. Ljudstvo je bilo brez vsake politične vzgoje, ki je danes samo ob sebi umljiva.

Isto lahko trdimo o našem narodu, da nima dovolj medicinske vzgoje, dejal bi medicinske kulture, akoravno dosega v gospodarskem pogledu že zapadno evropske narode. Rad naseda mazačem, tuzemskim in inozemskim, za pravdanje in pijačo troši ogromno denarja, za zdravje pa mu sredstev vedno primanjkuje. Premalo se zaveda, da je zdravje vse, da brez njega tonejo vse posvetne dobrine v nič in da se ta priskoparjen kovač mnogokrat maščuje s svotaki

Kdor ima le količkaj opraviti z zdravilstvom, bo prišel do tega žalostnega spoznanja.

Današnje novinstvo mnogo poroča o zdravstvu. Dasiravno so ti članki potisnjeni bolj proti zadnjim stranem, ker se daje prednost vojni, politiki in kriminalu ter so po svojem obsegu in temeljitosti v primeri z ostalim štivom dokaj skromni, moramo reči, da vrše važno poslanstvo med ljudstvom. Vsekako moramo zaznati velik napredek od Vodnikovih Novic. Zdravstvena vprašanja takrat niso bila v ospredju. Na to menda sploh niso mislili, pa tudi ni bilo potrebnih mož, ki bi o tem poročali.

Glede ureditve tega vprašanja vladata pri nas precejšnja dezinteresiranost in zmeda. Ako listamo po dnevnem

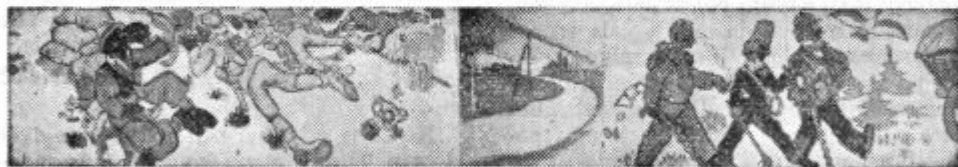
tisku, naletimo na članke resne, znanstvene vsebine, na članke z izrazito reklamno ali renomirajočo tendenco, na bombastično napihnjena poročila, ki imajo nekaj resničnega zrna, na zdravniške posvetovalnice, ki so nastale iz trgovsko-spekulativnih nagibov in končno na razne medicinske inserate, ki so po svojih nesmislih zanimivi.

Razen prvih, resnih in znanstvenih prispevkov, spada vse ostalo v koš. Z neresničnimi ali zavitimi podatki zavajamo ljudstvo in ga napačno vzgajamo. Z zdravniškimi posvetovalnicami ne koristimo mnogo bolnikom, ker se na daljavo bolezni ne dajo ugotavljati, včasih niti z vsemi pripomočki ne. Inserati pa so navadna prevara.

Od razprav z znanstveno vsebino moramo zavreči one s čisto klinično vsebino, kajti klinika naj ostane področje za zdravnika. Z naštevanjem raznih bolezenskih znakov, zlasti nevarnih bolezni, ne koristimo narodu popolnoma nič. Vz-gajamo le hipohondre, namišljene bolnike, ki vse te znake najdejo takoj na sebi in mučijo sebe, okolico in zdravnika. Posebno velja to za našo dobo, ki je v

vsakem oziru zelo labilna. Celó telesno in duševno uravnovešeni ljudje postanejo sčasoma vznemirjeni, ako venomer čitajo o raku, o kapi i. t. d.

Novinstvo naj obravnava medicinska vprašanja pa bi zadevalo socialno medicino in taka, ki zadevajo ljudsko zdravje. Prva bi bila važna in zanimiva odkritja iz medicine (n. pr. o hormonih, vitaminih itd.), kakor se poroča o tehničnih in drugih znanstvenih odkritjih. Drugo vpušanje pa bi zadevalo socialno medicino, socialne bolezni kot so tuberkuloza, malarija, druge infekcijske bolezni (legar, griza, škriaticina, influenza...) Kako se moramo ravnati v času epidemije, kako se jih obvarujemo itd. Potem higiena, kakor je higiena našega telesa, prehrane, otroka, žene, stanovanja, obleke, šol in delavnic; razni prispevki o telovadbi, sportu, kopanju, sončenju itd. Vse to bi bilo koristno in hvalevredno delo za ljudsko izobrazbo in za ljudsko zdravje. V tej smeri naj bi naše novinstvo posvetilo svoje prizadevanje in želeli bi bilo, da v večji meri kakor doslej.

Poročevalec v bojni črti; brzovjav in telefon sta pripravila ob posel poklicne raznašalce novic

Z A K A J I N K A K O SEM POSTAL NOVINAR?

Uredništvo je prejelo še naslednje odgovore:

Mislím, da so pri meni na izbiro življenjskega poklica odločilno vplivala leta, ki sem jih prebil pri c. in kr. vojnem tiskovnem uradu za svetovne vojne. Tam sem se šele naučil pravilno čitati časnike, saj sem moral vsak dan vestno zasledovati dogodke v ogromni državi Rusiji, delati iz člankov izvlečke in vsakih štirinajst dni napisati daljše poročilo o političnem, gospodarskem in celo vojaškem položaju, kolikor se je pač dalo razbrati iz kopice listov, ki sem jih moral prebrskati. Bil sem tu v strogi šoli, kajti

slučaj je nanesel, da je bil moj poveljnik izredno sposoben, bister ter politično izvrstno izšolan. Bil je pravi mož na pravem mestu, kar v Avstriji ni bilo ravno prečesto. Vsako navedbo, trditev ali zaključek sem moral podpreti po potrebi z navedki iz listov, vrhu tega pa sem v sestavkih moral skrbno skrivati svoje zagrizeno rusofilstvo. Iz te dobe mi je ostala porcija kriticizma in skepse, ki slutí za prelepo frazo morda manj lepo misel in ki rada odgrne bršljan leporečnosti, da vidi, kaj je prav za prav za zelenim zastorom.

Po vojni sem vstopil v državno službo, ki mi je sicer omogočala gmotni obstoj,

v ostalem pa moji naravi ni prijala. Vse bolj sem se izživljal v novinarstvu. Bil sem nekoliko let brezplačni urednik, uvodničar, člankar in pisec polemik v glasilu jugoslovanskih nacionalistov. Blaženi časi, ko si mačku smel reči maček, kako bridko se mi včasih stori po njih! Moji sestavki so menda vzbudili pozornost. Dobil sem ponudbo, naj vstopim v uredništvo »Jutra«. Rad sem udaril v roko, saj je bil novi posel v skladu z mojim temperamentom in je ustrezal tudi moji svetovno nazorni in politični opredeljenosti. Odtlej sučem svoj v črnilo namočeni papir in imam prijetno zavest, da vsa ta leta nikogar nisem namenoma razžalil, niti mu storil vedoma kako krivico. S ponosom poudarjam, da tudi v času najhujših političnih borb nisem napisal psovki podobne besede. Poklic, kjer je to dvoje mogoče, nikakor ni slab.

B. BORŠTNIK

Zakaj sem postal novinar? Ker mi je rado »kanilo s peresa« in ker me je privlačevalo delo pri listih, tem silnem sredstvu idejnega oblikovanja javnosti. Začel sem sedemnajstleten v nekem italijanskem listu z vrsto polemičnih člankov. Javnost je mislila, da nas je cela truma peropraskov zapletenih v polemiko, v resnici pa sem postavljal sam teze in protiteze, vodil javno diskusijo pod različnimi psevdonimi. Ravnatelj lista je moj podvig presenetil: »Tako mlad, pa že tako gođen za uredniške fantazmagorije,« je dejal. To je zapečatilo mojo usodo. Ljubezem do novinarskega dela in zunanje priznanje sta me potisnila čez uredniški prag. Pri kolikih listih sem odsihdob že sodeloval, koliko jih sam ustanovil in koliko že pospremil na pogreb? Čim je en list prenehal, sem že koval načrte za novega. List mi je bil vedno najljubša zastava. Kajti novinar po naravi ne odneha. Uredniška miza je njegova barikada, z njo živi in pade.

RUDOLF GOLOUH

Že v dijaških letih so me zanimala politična, socialna in kulturna vprašanja. Še danes hranim zapiske iz svojega petnajstega, šestnajstega leta, ki dokazujejo, da sem si skušal že tedaj o vseh rečeh ustvariti svoje naziranje. Nič ni naravnjše, nego da sem pozneje, kot sedemnajstletni sourednik hektografiranega lista, ki smo ga izdajali slovenski, v tujnem krožku združeni dijaki y zasedenem

Trstu, poleg pesmic in podobnih reči objavljaval prispevke polemičnega značaja, ki so zbužali pozornost in slabo kri tudi izven našega kroga in celo odmeve v pravnem tisku. Ko sem kmalu potem prišel v Ljubljano, je bilo tako rekoč že vnaprej določeno, da me bodo moj značaj in okoliščine privedle do uredniškega mesta pri socialističnem dnevniku »Napreju«, kjer sem mogel po mili volji iztresati vse dobro in slabo v sebi. Ko sem bil že tako daleč, ni bilo več vrnitve. Časnikarstvo je posel, ki te ne izpusti nikoli več, če si ga le kdaj opravljal s polnim temperamentom in prepričanjem, pa čeprav prinaša svojim služabnikom večkrat več gorja nego veselja, več razočaranja nego zadoščenja. Ponosen sem nanj, ker mi je dajal priliko, da sem mogel to, kar sem smatral za resnico in pravico, izpovedovati na polna usta, in to mi ga dela simpatičnega tudi danes, ko nikakor nisem več tako prepričan kakor nekoč, da je mogoče z izpovedovanjem resnice in pravice karkoli na tem polomljenem svetu popraviti. Takšnih prilik namenoma tudi ne iščem več, ne glede na to, da je delo današnjega novinarja bistveno drugačno nego pred dvajsetimi in več leti ter ne daje dosti priložnosti, da bi časnikar uveljavljal svoja osebna mnenja.

KARLO KOCJANČIČ

Ko se je v letih 1923. in 1924. po dveh dobrih letinah in po končani dobi inflacije pričel naglo dvigati naš dinar in se je Narodna banka oprijela politike »jачanja« dinarja, so se v naši javnosti pojavili propagatorji blazne ideje, da je treba dinar dvigniti do predvojne zlate paritete, t. j. za 10 do 15 kratno tedanje vrednost. Odlični gospodarstveniki in politiki, pa celo univerzitetni profesorji so zagovarjali to zahtevo, češ da je treba popraviti krivice inflacije, da bomo bolj bogati in gospodarsko močnejši, čim višje bo stal dinar. Dinar se je v Curihu kmalu dvignil od najnižjega stanja 3.80 na preko 8 frankov za 100 Din. Pokazali so se že prvi znaki gospodarskih težkoč zaradi visokega stanja naše valute, ki so napovedovali poznejšo hudo deflacijsko krizo. In zopet so razni »strokovnjaki« zatrjevali, da dviganja naše valute ni mogoče ustaviti, čeprav je to v resnici razmeroma enostavna stvar. Ti eksperimenti so grozili povzročiti našemu gospodarstvu nepopravljivo škodo. Vse to me je napotilo, da sem pričel iskati stike z novinarstvom,

kajti občutil sem srčno potrebo, javno povedati svoje mnenje in po svojih močeh pobijati usodne zmote in teoretične zablode v naši valutni politiki. Po prvih člankih so sledili drugi in kmalu sem se docela posvetil poklicu gospodarskega novinarja.

Od onih dni je poteklo 12 let. Mnogo se je medtem izpremenilo. Preživeli smo dobo, ko so gospodarske razmere v zvezi s svetovno gospodarsko krizo prisilile najmogočnejše države k devalvaciji valute, mnoge prav zaradi tega, ker so v prvih povojnih letih stabilizirale valuto na previsokem nivoju. Usodne zmote iz dobe pred 12 leti sedaj lažje spoznavamo. Vemo tudi, da balast kmečkih dolgov gotovo ne bi bil tako težak, če ne bi delali eksperimentov z »jačanjem«
dinarja. Naš kreditni organizem prav tako ne bi doživel tako hude katastrofe. Kakor pred leti, je tudi danes na dnevnem redu naše valutno vprašanje. Borimo se za priznanje dejanskega tečaja dinarja. V glavah nekaterih odločilnih činiteljev pa še vedno podzavestno straši ona usodna misel »jačanja«
dinarja in zmotno naziranje, da bomo gospodarsko močnejši in bolj bogati, čim višji bo dinar.

FRANCE SEUNIG

Ze kot dijak mariborske gimnazije sem se poleg leposlovnega dela stalno posvečal novinarskemu delu in je bivša celjska »Domovina«
v letih 1897—1904 objavila celo vrsto mojih dopisov in člankov. V osmem razredu gimnazije sem bil radi članka »Unabhängige Marburger Zeitung«, ki je vodila ostro borbo proti vladajoči nemški klikki, iz mariborske gimnazije izključen in sem moral maturirati jeseni l. 1904. na celjski gimnaziji. Po maturi sem se sicer vpisal na medicinski fakulteti (Dunaj), vendar deloma radi pomanjkanja sredstev, deloma pa, ker me je vedno bolj vlekle novinarsko in javno delo, sem jeseni 1905., ko je prijatelj Cvetko Golar odložil uredništvo celjske »Domovine«, zagrabil priliko ter po posredovanju dr. Vekoslava Kukovca, takrat koncipienta pri dr. Dečku v Celju, mesto tudi dobil in l. oktobra 1905. nastopil.

VEKOSLAV SPINDLER

Novinar prav za prav ne, ker spadam po zakonih med železničarje, zato recimo natančno, redni član »Jutrovega«
uredništva in izredni član novinarskega društva. 16. leto,

Ze med vojno sva s pokojnim prijateljem Vurnikom zaradi vsega resničnega in neresničnega mnogo brusila peresa, kmalu po vojni pa naju je zaneslo v telefonske celice in uredniške sobe. Mene na njegovo besedo!

In zdaj zakaj? Da bi dal duška tisti žilici, ki mi ni dala miru nikoli, kadar koli »se je kaj zgodilo«. Tega je bilo od tedaj dovolj. Pa da bi imel razen »veselja«
s pokojnjino še eno veselje na svetu. Zdaj ga imam že dolgo, včasih celo preveč, pa še zmerom najrajši!

LAV. STRUNA,

Popravek. V odgovoru g. A. Ribnikarja beri na str. 155 v prejšnji številki pravilno: narodno-radikalna generacija in ne politika.

LUCIEN CORPECHOT, NOVINARJEVI SPOMINI

Privlačnejši od romana, bogatejši s dejanji, dogodki, osebam, s čuvstvom in mislijo so 3 snopiči »Souvenirs d'un journaliste«
dosegajoči 40 let javnega življenja. Ta Parižan iz Pariza je stopil v javnost ob času, ko je državljanska vojna razdelila Francijo v dva tabora. L. C. je pričel svoj poklic v dnevnikih konservativnih liberalcev Le Moniteur Universel in Le Soleil.

Pred nami se razvija cela vrsta dnevnikov in odličnih njih voditeljev, gledanih s Tainovega determinističnega vidika: plemenje, okolje, trenutek. Na nekem mestu pravi: »Največje veselje za gospo De Noailles je bilo, čitati nam po cele strani iz Prousta z Montesquiou-jevem poudarkom. Zdelo se nam je, da slišimo govoriti grofa De M.«
— Corpechot opozarja, da je Robert de M. natančno izumil vse, kar hvalimo pri Proustu, in se sklicuje na g. o E. de Gramont, ki je Prousta, in se sklicuje na g. o E. de Gramont, ki je napisala prav dobro knjigo o teh dveh slovstvenikih; oba je dobro opazovala, zato govori o transfuziji misli, po kateri prehaja blesteči pominek pesnika v prozo romanopisca.

Na koncu III. zvezka nastopajo še ruski plesalci: Diagilev, Nižinski, Pavlova, Karsavina, Ida Rubinstein in slikar L. Bakst... Spomini še niso zaključeni.

A. D.

Novinarstvo se razcvete, razvije svojo silo — koristno ali kvarno — samo v svobodi.

Henri Berr, Uvod v Weillovo knjigo »Le Journal«, 1934

Vrhunec poročevalske tehnike: brezžični brzojav in telefon. Brzi vlak, brzi parnik in letala niso več najhitrejša sredstva za pošiljanje vesti
Vseh šest frizov je delo slikarja RAJKA ŠUBICA

(Foto Fr. Škodlar)

MOJI STIKI Z NOVINARSTVOM

DR. ANTON DEBELJAK

oliérov Jourdain se čudi, da je 40 let govoril prozo, a se dotlelej svoje umetnosti ni zavedal. Jaz pa sem bil pomevedoma 22 let publicist, dokler mi ni tega naslova podelila meška listina, izdana 1. 11. 1928, s podpisom naučnega ministra Edouarda Herriota. Moj prvenec je zagledal luč ali moč tega sveta l. 1906. pri rojakinji Zofki Kvedrovi v D. P. s psevdonomim Unilij (otožni). Megleno se mi vriva v spomin, da mi je tiste čase E. Gangl, poznejši pobratim, v Zvončku objavil pripovedne verzice o Kataniseti. Z dednim imenom sem se pokazal v LZ 1909. in menda v Omladini.

Prvotni psevdonom sem docela zavrzel, ker se prilaga za mojo naravo kakor motovilo za vrečo. Bolj ko rinem v častljivo dobo, rajši se spominjam ruske prilike, ki sem jo v srbsčini čital na početku stoletja: Na polju se šopiri bodljikav grm. Mimo njega privede naključje mladega dečka, ki se ustavi, češ: »Kako je turobno na svetu, pogledajte uboga cvetje, dočista je s trnjem obdano!« Zatem prižgoli na isti kraj veder mladenič in reče: »Lepo je na svetu. Še celo med trnjem so rože!«

Za prijazno gledanje na svet in njega početje sem našel pobudo pozneje v Jenkovem vodilu: »Zalosti se znebi, kadar dan ugasne, in spomin ohrani na trenutke jasne.« Zadnje čase pa sem si prisvojil krajšo obliko: Keep smiling (lep smajling), obdržite svoj nasmehek. Talko svetuje združenodržavski Jenko, mister Yankee.

Spričo tega boste razumeli, da rajši veselje podpiram nego podiram. Torej se (v dni nisem mogel odtegniti vašilu g. urednika, naj bi za par minut pokramljaj pod gorenjim naslovom, češ

da me šteje med najpridejše novinarje. No pa naj se izpovem: v dnevnik sem pričel pošiljati podlistke l. 1911. iz Pariza. SIN mi je m. dr. priobčil humoristično kramljanje o folkloristu Torcheulu. Pravo časnikarsko blago pa sem jel dobavljati Nestorju naših političnih glasil po svetovnem klanju kot pomožna sila Pisarne za zasedeno ozemlje, kjer sva ko za stavo žurnalistovala z dr. J. Jurkovičem, zdaj univ. prof. Višek zmogljivosti sem nemara dosegel 1923. pri uredniku Podržaju v Jut. Nov. Ta je bil nehote tisti »podržaj«, ki me je zaustavil, da se nisem dalje pripravljaj za romanistično stolico na ljublj. vseučilišču: takrat so državni uradniki pasli 7 najbolj suhih krav! Sicer pa si niponski univerzitarci štejejo v čast, ako smejo sodelovati pri milijonskih listih: Osaka Maimitši, Osaka Asahi...

Drugi višek mnogopisništva, dosežen l. 1932. na Juševo pobudo, se mi je sla-

bo obnesel: desnica mi je odpovedala. Kolikor toliko sem jo ukrotil — Menenius Agrippa II. — z elektriziranjem, masažo, tečvadbo, no deloma pa jo je razbremenil moj brat A. s tipkarijo. Keep smiling. Čeprav nisem kdovekaj globe-trotteroval, sem vendar dobil literarne zveze od vseh strani, z njimi knjige, brošure, pisma, čas.: J. in S. Amerika, Belgija, CSR, Estonska, Francija, predvojna Italija, Katalonska, Madagaskar, Niponska, Portugal, Romunska, Švica, Tunis, da ne omenjam raznih mest po Jugoslaviji. Za stiki sem kajpada često zaman drezal in stikal, tako na Kitajsko in Špansko. O vseh delih nisem utegnil spregovoriti, zlasti ne o neklih obsežnih portugalskih znanstvenih publikacijah. Ak' bi imel gigantov rok stotero... Samo Lebesgu-ovih 8 knjig, poklonjenih mi s podpisom, je n. pr. na veke pogubil nebibliofilsko čuteč tovariš! Keep smiling.

Urednike listov delim po skušnjah na te skupine: I. Založnik, ki nad 90% člankov kam založi, sčasoma nepreklicno zafračka, jih pokuri in če ga iščeš, jo brž odkuri. II. Naročnik si zaželi tako ali drugačna razpravo, recimo 4 do 5 pol 8° o Lužiških Srbih, kar te stane par mesecev pozorne kompilacije, in nazadnje urednikovi otroci s tvojim papirjem netijo doma gašperčka ali si brščejo lunico, ti pa se pod nosom ob-

PAUL DE SAINT-VICTOR

Pod tem naslovom je Ch. Beuchet izdal prvi Perrinu v Parizu letos knjigo, kjer izveš, da je ta sljajni novinar pričel svojo življenjsko pot z 19 l. pri Correspondentu (1844), to pa s člankom o srednjeveškem benediktincu Alberiku, prehodniku Dantejevem, ki je doživljal velike privide iz onostranstva. Nekaj mesecev nato je prinesel kritiko o naivnem spevu »Magdeleine« v 20.000 verzih, delu razozemskega kapucina v 17. stol. Spričo velike razgledanosti po svoji stroki in blestečega sloga je naš naslovnik stopal od uspeha do uspeha. V tedniku La Semaine je priobčil razprave o rimskem karnevalu, o Clunyskem muzeju, o mitologiji vodá v Nemčiji, dalje redno kroniko o slikarskih razstavah.

Prevrat l. 1848. ga je pripravil v ministristvo vnanjih poslov, in sicer kot prideljenca v Lamartinov kabinet. Ko je prihodnje leto Lamartine ob volitvah propadel, je šel zvesti oproda za svojim gospodom dve leti v pokoj, potem pa se je vrnil v prejšnji poklic. V onih desetletjih so

riši za napor. Pisec potem poparjen parodira poznano popevko: Ko spis iz rok odda, nej dnarca, nej blaga... III. Izguba: ta je naprej dobro nagradil n. pr. poročilo o Pascalu, priobčil ga ni. VI. Zastonjkar da na svetlo prispevek, a honorar pridrži pod ključem v mračni ječi. Ta tip mi je navzlic vsemu ljubši od »Izgube«. V. Komifotnik, po indijansko At-puj. To so biseri, toliko dražji, kolikor manj jih proizvajajo školjke v solzni dolini.

Čeprav se outsiderjem, nepoklicnikom, nagrada meri na vatle, nisem nikoli postavil besedice samo z namenom, da bi nastalo več vrstic. Ravnam se po načelu: Stavke skrajšaj, misli podaljšaj!

V novinarski stroki človek opravi dokaj posla brezimno, še bolj anonimno pa je čitanje tujih rokopisov ali pa kratčnih odtisov, ki mi jih obilo naklajna višja neprevidnost.

Končam, ker nam trda prede za prostor. Ako nisem občinstva vselej tako zabaval, kakor bi ga bil rad, je kriva bojazen pred urednikovimi škarjami. Vsem prijateljem čitateljem, ki so me spremlili do tod, želim, naj nosijo bistrovidne naočnike, dokler se ne vrnejo v veliki trebuh matere Gaje.

Lepo na smch, še celo med trnjem so rože!

dnevnik posvečali več ko kedaj prostora književnosti in umetnostim. Cenzura skoraj ni dovoljevala pisati kaj drugega. Občinstvo je slastno požiralo Saint-Victorove članke, ker je v njih zasledovalo politične migljaje in čutilo dvojni užitek prepovedan sad in literarno poslastico. Saj pa je avtor znal sukati pero. Poglejmo par karakteristik: »Grčija je v Atenah, v Atenah je prosvetljenost«, je označil dobo, ko je nastopil Sofoklej... Kako srečno je karakteriziral Mussetove gledališče: »Marivauxov salon, ki se odpira na Shakespearov začarani gozd«. Tako redke vrline v izrazu pričajo ne le o nadarjenosti za slog, ampak tudi o široki in tenkoumni izobrazbi. Veliki njegovi podlistki o klasični Talijini umetnosti so združeni v 3 snopiče pod naslovom Deux Masques, a sodobniki so ponatisnjeni v zborniku Le théâtre contemporain.

V neklih panogah pa Beuchet preveč hvali tega časnikarja, namreč kot zgodovinarja. To je bržkonč vzeti kot reakcijo proti krivični pozabi, ki je zadela pri sodobnem občinstvu našega naslovnika.

NOVINSTVO IN TEHNIKA

A. JANEŽIČ

Moderno novinstvo ima na svojem širokem obodu s tehniko dvoje stikašišč. Prvič temeljito poročevalstvo in tisk listov v celoti na tehničnih pripomočkih (brzjav, telefon, radio — klišarna, tiskarna), drugič pa je tehnika s svojimi zanimivimi osnutki in gradnjami eden najzanimivejših predmetov, ki zanima današnjega človeka.

Kako tesno sta povezana tehnika in novinstvo v prvem delu, nam postane najbolj jasno, ako primerjamo sodoben dnevnik z listom, ki je n. pr. izhajal pred 50 leti. Dnevna kronika v starih listih je bila omejena na prav skromno obzorje. Nekaj kratkih brzjav iz posameznih evropskih prestolnic sta bila edina široka okna v svet. «Ostala šilka dnevnih dogodkov pa je zajela življenje samo tako daleč, kolikor daleč so pisma preromala v enem dnevu. Vesti od onkraj tega tesnega kroga so skoraj zmerom že zastarele zagledale v listu beli dan. Skoraj mesec dni pa je trajalo, preden smo zvedeli, kaj se godi v Ameriki, kaj šele na drugih celinah.

Ko nam je tehnika podarila telefon in kasneje radio, se je hitrost poročanja povprečno najmanj podesetorila. Kemija je prinesla v zvezi s fotografijo v dnevni tisk ilustracijo kot najtočnejši informativni element. Naglo poročanje in ilustracija pa seveda prideta do veljave šele tedaj, ako sta dovolj naglo in točno reproducirani in to so nam omogočili sijajni tiskarski stroji, ki spadajo med največje mojstrovine moderne tehnike. In slednjič je dnevni tisk navezan na moderna prometna sredstva, ki ga morajo čimprej spraviti v roko bralcu. Prav kar se tiče čim hitrejše ekspedicije listov, tehnika do danes še ni in najbrž tudi še tako kmalu ne bo zadovoljila želja izdajateljev.

Kakor je tehnika novinstvu in novinarstvu poglavitna opora, tako sta ta dva po drugi strani glavna popularizatorja tehnike. Kaj so vedeli včas ljudje o velikih gradnjah po svetu, o vseh mogočih strojih, ki delajo mesto nas, o nešteth velikih in majhnih izumih, ki iz dneva v dan preoblikujejo naše življenje? Danes že skoraj vsakdo

pozna ustroj lokomotive, modernega letala in parnika. Ve, kako se ladje spravljajo po splovnicah čez hribe, kaj je potrebno za polet čez ocean in kako se dvignemo v stratosfero. In iz vseh teh drobnih poročil, s katerimi nas dan za dnevom zalagajo listi, se počasi gradi v nas nova podoba sveta, katerega posamezne dele tehnika počasi kuje in vari v celoto, v vse tesnejšo medsebojno povezanost in odvisnost, s katero se bodo morale slednjič sprijazniti tudi čisto si nasprotujoči interesi zemljanov.

MOŽ — TRPIN

ŽALOSTNA ZGODBA SLOVENSKEGA NOVINARJA

Slovenski, poklicni novinarji so danes veljaven in upoštevan stan, ki se je pojavil šele z ravojem slovenskega časnikarstva. Dr. Bleiweis je bil urednik poleg svojega živnozdravniškega poklica ter mnogih političnih in drugih zaposilvah. Urednik »Danice« Jeran se je že bolj posvečal svojemu listu. »Slov. Narod« pa je že od začetka imel glavnega urednika — poklicnega novinarja. Vendar so tako pri njem kakor pri »Slovincu« prevladovali prostovoljni sodelavci. Maloštevilni možje, ki so bili neogibno potrebni za urejevanje lista in so morali poberkovati po nemških in slovenskih listih za razne novice ter po gostilniških in drugih družbah stikati za zanimivostmi, so postali žurnalisti, ker jim je velel tako »sreče nemil ukaz«. Bilil so tudi za svoj trud tako ubožno plačani, da se niso mogli dvigniti niti do najmanjšega

blagostanja, dočim so njihovi tovariši pri drugih narodih že takrat živeli v blagostanju. Eden teh nesrečnikov je bil Jakob Aleševc — mož, katerega se moramo spomniti ob priliki novinarske proslave.

Rodil se je v Skaručini leta 1842. Njegovi starši so bili ubožni. V prijetni humoristični obliki je opisal svoj trinjevo pot v knjigi »Kako sem se jaz likal«, ki ni le zabavno berilo, temveč tudi vestno ogledalo takratne mizerije slovenskih studentov. Postal je novinar, izdajal je »Brencelja«, ki je večkrat prenehal, pa spet na novo izšel. Ni mu prinesel dosti blaginje, pač pa zapor na Zabjaku. Bical je nemškutarje in narodnjake, če so delali napake ter je bil vladi in marsikateremu drugemu trn v pesti. Neverjetno je, kako malo imajo Slovenci umevanja za humor in satiro. To

dokazuje dejstvo, da so naši humoristični listi drug za drugim propadali. Najdlje je še živel »Brencelja«, ki je bil za tisto dobo in za tiste razmere jako dober list. Aleševc ga je seveda pisal sam. Poleg tega je bil v redakciji »Slovenca« pravi tlačan.

Napisal je tudi vrsto povesti, od katerih sta najboljše »Ponarejeni bankovci« in »Ne v Ameriko«. Humoristično-satirične »Ljubljanske slike« so dvignile dosti prahu, danes pa so povsem zastarele, vendar so kolikor toliko važne za poznavanje takratnih razmer.

Zivljenje je Aleševca hudo potrilo, zato ni čudno, da je pričel v vinu iskati tolažbe in pozabljajca, kar ga je ugonobilo. Ker ni več ustrezal zahtevam svojih delodajalcev, so ga po znani prislovcu, da je zamorec storil svojo dolžnost, pahnili na cesto. Šlo je vedno bolj navzdol. Nekaj časa je bil v ubožnici, ker se pa ni pokoril hišnemu redu, so ga odslovili. In tako smo videli včasih povsem zanemarjenega moža, ki je po mestu meril ceste. Slednjič se ga je usmiliła smrt in ga rešila trpljenja l. 1901.

Dr. Fr. G.

PORTUGALSTVO V VODNIKOVIH LUBLANSKIH NOVIZAH

Na pobudo vseučiliškega prof. Knapiča v Lizboni sem preiskal mnogo naših knjig in listov glede tega, kako se zrcali luzitanstvo v njih. Doslej sem mogel objaviti podatke za Dom in Svet: Portugalstvo v DiS (1888—1932). Tu naj priobčim Vodnikove vesti o luzobrazilskem svetu, seveda v močno skrčeni obliki, pa večidel z izvirnim prapovpisom.

1797

11. svizhana. Admiral Bridport je shal s' 18 barkami Irlandu na pomozh; Admiral Parker park Portugalskimu kralu zhes Shpanze pomagat.

19. mal. travna. Madrit 15. Svizhana. Pred nekaj meszi smo menili, de se bode med shpanzi inu portugalzi vojska vnela; sdej pak kashe, de se morebit nebudemo sperli... Tri englandarske fregate so nam 20 ur delezh od tod te dni devet bogato oblosheneh bark vsele, inu tri v' Gibraltar, te druge v' Lisabono pelale.

3. roshnizveta. Shpania se perpravla k' vojski super Portugall (itd) ... 21. VI. Paris. En tekár is Lisabone je portugaliskiga ministra tukeji iskal, ker se je pak she prozh pobral, mu je nash minister vnanjih opravil svetoval, sa njin v' Amsterdam jiti ... 23. VI. Shpania ... Nash dvor je Portugalskimu vojsko napovedal (id).

2. velikiga Serpana. Shpania 16. VI... Shpanska shovnerjhina v' desheli Estremaduri je redka, slabo prevedena, inu she nizh vojske ni pzhela super Portugalze (itd).

23. kimoviza. Franzosko... Barkam, kattere so super Shpanio na morji per brodi Cadix, je povele poslano, kako se imajo pruti Portugalu sadershat, po tem, kar so Portugalci mir s' franzosam naredili. 27. IX. Franzosko. (Nad eno stran mirovne pogodbe med Franc. in Port. V oklepaju še opazka): francosi vezh sroviga, inu kosmatiga blaga podelajo, kakor Portugalzi.

14. kosaperka. Franzosko. (Mir s Portugal. je zbor 250 starešin potrdil). 25. X. Shpania se ne bó s' Portugalam sbila. 28. X. She ni gotovo, de bode Portugal mir s' Franzosam podpisal. angleska kupzhia je s' Portugalsko možno sapledena; zhe ne bode mir poterjen, bo sa nashe (Avstr.) kupze terda, sakaj francosi so Portugalzam 21 bogato nalosheneh bark pobrali, kattere so iz Brasille domu hodile.

4. listagnoja. (Prvič samostojno poglavje Portugal, t. j. pismo iz Lisabone o miru s Franc.)

6. grudna. Portugal (mir ni potrjen s franc., ker je Angležem škodljiv). Shpania... zhevel nas she drugej tishí: Por-

tugal se anglesov boji. Lublana: Francozi so morskim roparjam pervolili, de smejo spet portugalmaz barke poberat, ker Portugal ni mira poterdil. 9. XII. Anglia... Admiral Vinzent je pershel 20. dan Kosaperska v' Lisabon s' dvanajst verstneml barkami (itd). 23. XII. (Španski dvor si prizadeva, da bi portug. dvor potrdil mir s Franc. in ne držal z Angl.). 30. XII. (Je besedilo podobno.)

1798

3. prosenza. Terdio, de Portugal je poslal podpisan mir v' Paris, inu de se bota francoz inu Portugal s' lepo sastopila. 6. I. (Poročilo iz Portugala glede miru: Mar-chese Pombeira; vojaštvo se zbira, da prežene Angleže. Pod poglavjem Francozsko novi podatki.). 10. I. (Iz Anglije morajo njih barke odpluti, samo 6 jih sme ostati v lisabonskem brodu). Portugalski poslanik je sdajzi na te pisma is Lodona kopita pobral. 31. I. Portugalzi so Anglesam napovedali, de naj se is Lisbone poberejo (itd)... Slično poročilo prinaša 21. II.

24. sufhza (cela stran o poslaniku Aranjji, ki so ga Francozi v ječo dejali). 31. III. Poroča iz Lisabone poldrugo stran o španskih pomorskih akcijah.

21. mali Travná. Angleski admiral St. Vinzent se je is Cadixa satekel v' Lisabon (itd)... 2. veliki Travná. (Vest o 2 barkah, ki so jih Angleži vzeli Špancem in jih po sili pripeljali v Lisabon, port. dvor se opravičuje španskemu, »de ni otel Anglesam shakel dershati.« Port. vojaštvo gre na mejo varovat proti Francozom, angl. kupci pobero kopita iz Lisabone. 24. IV. (Cela stran iz Portugala): Shtirdeset inu sedem angleskeh morskoh ladj jo sadne dneve Sufhza perpelale is Anglie v' Lisabon... Anglia je sdaj edina fama podpora zele Evrope.

2. d. Roshnizvet. (Ladijske operacije, španski dvor pregovarja portugalskega na poseben mir s Francozi brez Angležev. 23. VI. Admiral Nelson pripeljal na 11 barkah dosti angl. vojakov v »Lisabone«, tri so jim Francozi po poti pobrali (itd)...

7. mali Serpan. (11 vrstic o vojnih pripravah): Po zelim Portugall naberajo v' shold na morje inu na fuhim.

11. velk. Serpan. Anglia. (7 vrstic o Port. Ti kupujejo orožje, topove (štuke), nabirajo konjike...) 18. VII. (Port. čakajo 125 bogato obloženih kupčijskih bark iz Brazilije.)...

13. VIII. Špansko poročilo o imenitnem Portugalcu, markezu Naronhi, in tovarišu,

sinu prvega port. ministra Del Pinta, ki gresta v Pariz »na glihanje«.

3. 9. portug. (127 kupčijskih bark je z dragim tovorom priteklo iz Amerike)

10. 9. Odhod vojaštva iz Lisbone na Malto. 24. 9. Port. general feldmaršal princ Valdek je zadnje dni kimavca v Lisboni umrl.

1799

5. 1. Portug. glihavez sa mir ni v' Parisi nizeh sglial... 26. 1. Port. ponujajo Špancem, da jim hočejo njih blago iz Amerike voziti za 6%. Španci sami ne smejo voziti iz straha pred Angleži.

2. 3. Portugal. »Po zelim kraljestvi diha vse boje«.

23. 3. Lafhko. »Portogalske barke jo tudi pred Malto (itd).

1. 6. Portugal. (Francoz ima drugod dosti posla, zato se P.-em ni batl. O bankovcih. »Papesh je kralizi prevolil, de fme nekatirih klostrov premoshenje prodajati«.

14. 8. (Španija očita P., zakaj imajo v svoji deželi angl. vojake. P. se zagovarja, da ne zaupajo sosedu, ki je potegnill s Francozi).

28. 8. Portugall. (22 vrst o strahu in njega koncu pred špan. in fran. brodovi. Port. mir s Tripolitanci... Potres v Limi); eden, kateri je ravno takrat v enim zholni na vodi bil, je vidil, de so hribi inu Gore na eno zhudno visho se gorl vsdigovale pa spet nasaj s-sedle.

★

S tem so Ljubljanske Novice prenehale. Njih urednik je resen, stveren poročevalec, ne kakor pariški »Mercure«, ki je vse leto 1680. držal ljudsko radovednost na konopcu s članki o belouški noseči v zobeh čudežen dragulj; predhodnica velike morske kače, ki so jo izpod pazduhe vzeli perogrizi 19. stol. A. D.

Novinarjev pokle morda najbolj očr-njen med vsemi — je v mojih očeh še vendar najlepši... Seštejte velike najd-be, ki jih je napravil tisk, velike sramote, ki jih je razgalil, velike nepriznance, ki jih je potolažil, velike lahkodelnike (par-ventus), ki jih je strmoglavil. Obnarodil je krivice mnogih velikih mož, a omejil je drznost mnogih nepoštenjakov. Pogosto se je motil, toda nikdar popolnoma, in iz hrupa je naposled prišla resnica le na dan.

Robert de Jouvenel, Le journalisme en vingt leçons, 1920.